

S P I S Y B R A T Ř Í Č A P K Ů

K A R E L Č A P E K

ŽIVOT A DÍLO
SKLADATELE
F O L T Ý N A

1 9 4 1

F R. B O R O V Ý, P R A H A

ŽIVOT A DÍLO SKLADATELE FOLTÝNA

KAREL ČAPEK

eknizky.sk

Život a dílo skladatele Foltýna by Karel Čapek is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

1. Okresní soudce Šimek <i>Přítel z mládeí</i>	1
2. Paní Jirka Hudcová <i>Ariel</i>	11
3. Dr. V.B. <i>Na univerzitě</i>	19
4. Paní Karla Foltýnová <i>Můj manžel</i>	23
5. Univ. prof. dr. Strauss <i>Abelard a Heloisa</i>	37
6. Dr. J. Petru <i>Text k Juditě</i>	39
7. Váša Ambrož <i>Mecenáš</i>	45
8. Dvě poznámky	55
9. Jan Trojan <i>Instrumentace Judity</i>	61

1. Okresní soudce Šimek

Přítel z mláde

Poznal jsem Bedu Foltenu – tehdy se ovšem na školních sešitech podpisoval Bedřich Foltýn –, když mi bylo něco přes šestnáct let. Přešel jsem totiž odjinud na sextu gymnázia, kde Folten studoval, a náhoda, která tak často určuje osudy mladých lidí, mne posadila k němu do téže pořezané a rozvrzané školní lavice.

Pamatuju se na sextána Foltýna, jako bych ho včera viděl: vytáhlý hoch jemné pleti a hustě, drobně vlnitých zlatohnědých vlasů, na kterých si zřejmě nadmíru zakládal; měl bledě modré, krátkozrace vypouklé oči, dlouhý nos a silně ustupující bradu; velké, potící se ruce, se kterými si nevěděl rady, a vůbec vyčouhlou a rozpačitou rozviklanost chlapce v pubertě. Pořád vypadal, jako by byl něčím uražen, a odpovídal na to tichým a nedůtklivým pohrdáním. Na první pohled se mi příliš nelíbil; taky jsem hned viděl, že nemá ve třídě jediného kamaráda a nadřaděně se straní všech styků s klukovským kolektivem.

Já nebyl nijak vynikající žák, ale aspoň jsem se vzdorovitě a zamračeně potýkal se školou, s učivem i s kantory; byl jsem spíš malý, paťatý a škaredý kluk, a to mne plnilo bojovným pocitem, že se nesmím dát. Snad proto jsem se protloukl školou s četnými šrámy, ale přece jenom vítězně. S Foltýnem bylo hůř; vášnivě toužil vynikat, a přitom byl beznadějný trémista; dřel doma jako mourovatý, ale když byl ve škole vyvolán, začala se mu klepat brada a nemohl ze sebe vypravit slova, jen rozčileně polykal, až mu ohryzek poskakoval na dlouhém, měkkém krku. “Sedněte si, Foltýne,” vycedil profesor téměř s ošklivostí. “Kdybyste si místo svých vlasů hleděl raději matematiky!” Foltýn si zničeně sedl, polykal a vodově modré oči se mu zalily slzami; přitom ještě pořád hýbal rty, jako by teprve teď formuloval správnou odpověď. Aby nebylo vidět, že má na krajíčku pláč, uraženě se mračil a hrozně se nafoukl; dával tím najevo, že krajně opovrhuje pětkou, kterou dostal, profesorem, matematikou a vůbec školou. Kantoři ho neměli rádi a trápili ho, kde mohli. Mně ho bylo líto, když tak vedle mne stál s

2 Život a dílo skladatele Foltýna

rozřesenou bradou a skákajícím ohryzskem, a snažil jsem se mu napovídat. Byl tím zprvu bůhvíproč uražen. “Nech si to, ano?” šeptal mi vztekle s očima plnými slz, když ho náš latinář posadil se slabou dostatečnou. “Já se nikoho o nic neprosím!” Brzo si však na to zvykl, že mu pomáhám; učil se daleko svědomitěji a ctizádostivěji nežli já, byl nadaný a nadmíru vnímavý, ale chyběla mu všechna sebejistota či co; já neuměl kloudně nic, ale měl jsem víc kuráže. Zakrátko se na mne Foltýn spoléhal, ba přijímal to ode mne jako samozřejmou službu; urazil se na mne smrtelně, když jsem mu někdy nenapsal úlohu, a vypadal přitom tak nadutě a nešťastně zároveň, že jsem ho div neodprosil. A tak jsem mu sloužil dál.

Pokud vím, pocházel z chudé rodiny jako já; jeho otec byl kancelista či co. Bydlel u tetičky; byla to stará slečna z někdejší místní honorace, ale z čeho byla živa, to ví milý bůh, snad jako bytná; ale jak se někdo může uživit tím, že má na bytě jednoho chudého studenta, to mi nejde na rozum. Mně se vždycky zdálo, že je živa jako mol, ze starých vlněných pelerínek a salupů. Svého Bedříška, jak mu říkala, měla nesmírně ráda a zhýčkávala ho, jak se jen při té bídě dalo. Bedříška pronásledují, stěžovala si, protože je o tolik nadanější než oni; však on jim jednou ukáže, co v něm je, a budou se všichni stydět! “Mně je tak jedno, tetičko, co si o mně kdo myslí,” odpovídal Fricek bolně a povýšeně a pohodil svou pěstěnou hřívou. “Kdyby nebylo tatínka, tak bych z té pitomé školy utekl – Já vím, co bych dělal, to by všichni koukali!”

Chodíval jsem k nim, abych s Frickem dělal úlohy. Bydleli v pokojíku a kuchyňce; půl pokoje zabíralo příjemně křáplavé piano jako památka na dobu, kdy tetička s lokýnkami, jak bylo vidět na staré fotografii, se učila hrát Modlitbu panny a Večerní zvonky. Pomalu, jak to u chlapců v pubertě jinak nejde, jsme se blíž spřátelili. Byli jsme divný párek: on vyčouhlý, s dívčí pleť, modrýma očima a zlatými beráncími rouny, já sporý, počerný, s pačesy načesanými do ježka, – inu, kluci se tomu spřežení dost smáli. Jednou jsme tak u nich seděli a povídali o všem možném; smrákalo se už, v kamnech řeravěl oheň a mne až bolelo srdce přemírou náhlého a bezejmenného dojetí; Fricek se odmlčel a jenom si projížděl vlasy dlouhou bledou rukou. “Počkej chvílku,” zašeptal tajemně a zmizel v kuchyni. Za okamžik se vrátil; měl na sobě jakýsi fialový hedvábný kabátek a kráčel jako náměsíčný, jako by se vznášel. Beze slova zvedl víko piana, snesl se na stoličku a začal improvizovat. Věděl jsem, že se učí hrát na klavír, ale tohle mi bylo nové.

Fricek hrál, přecházející z melodie do melodie, s hlavou zvrácenou nazad a očima zavřenýma; pak se zase sklonil až ke klávesnici, jako by se zlomil, a jen taktak ševalil po klávesách. Jak melodie sílila, napřimoval se i on, jako by ho to forte zvedalo a neslo; pak jásavě, ze vsí síly zabouřil na klávesnici a pohodil hlavou nazad; tak zůstal, i když klavír dozněl, s bledýma očima vytřeštěnýma jako do jiného světa, a těžce, zchváceně oddychoval.

Já muzice nerozumím; může mě dojmout flašinet stejně jako nějaká hudba sfér, ale co je lepší, to posoudit nedovedu. Foltýnova hudební extáze mě skoro poděsila; trochu jsem se za něco styděl, a zároveň mne to uchvacovalo. “To bylo báječné,” prohlásil jsem uznale. Fricek se probudil jako ze sna, přešel si rukou čelo a vstal. “Promiň,” omlouval se, “ale když to na mne přijde, tak musím... To je silnější než já.”

“A proč máš ten falový kabát?” vyhrkl jsem.

Fricek pokrčil rameny. “Vždycky si jej беру, když hraju. Jinak nemohu tvořit, rozumíš?”

Nerozuměl jsem tomu sic ani za mák, ale nebyl jsem si jist, nenáleží-li to nějakým způsobem k hudbě. Foltýn ke mně přistoupil a podával mi ruku. “Slyšíš, Šimku, o tomhle nikomu ani slovo. To je naše tajemství.”

“Co totiž?” ptal jsem se nechápavě.

“Že jsem umělec,” šeptal Foltýn. “To víš, kluci by se smáli, a kantoři by měli na mne tím větší vztek. Beztoho vidí, že kašlu na jejich učení... Nevíš, jak mne ponižuje, když musím držet ta jejich slovíčka a vzorce! Já tam v té třídě sedím, a slyším hudbu, hudbu...”

“A jak dlouho víš, že jsi umělec?”

“Už dávno. Před dvěma léty jsem se dostal na koncert... to ti bylo úžasné! Ten člověk hrál, až mu vlasy spadaly na klávesy... Tam jsem to pochopil. Počkej,” vydechl tajuplně, “sáhni mi tady, na spánky. Cítíš?”

“Co?” divil jsem se. Nahmatal jsem jenom jeho vlasy, kudrnaté a husté jako srst pudla.

“Jak mám vypouklé spánky. To znamená abnormální hudební talent. To je známá věc,” dodával ledabyle. “Stejně jako dohmat prstů. Já obsáhnu deset kláves jakoby nic. Nemysli si, já chci mít jistotu, že to v umění někam přivedu. A já to cítím, Šimku, já to vím tak bezpečně –”

Pamatuju se na to jako dnes. V tetiččině pokoji se už udělala tma, jen občas to zazářilo, když propadl řěřavý uhlík roštem. Seděli jsme ruku v ruce, dva chudí a vyjevení chlupci; jeho ruka byla nepříjemně studená a

4 Život a dílo skladatele Foltýna

vlhká, ale v tu chvíli jsem ji uchváceně tiskl se srdcem překypujícím láskou a nadšením. “Fricku,” šeptal jsem, “Fricku –”

“Říkej mi Beda,” opravil mě Foltýn jemně, “ale ve škole ne, jen mezi námi, víš? To je mé umělecké jméno: Beda Folten. To nikdo nesmí vědět. Beda Folten,” opakoval zálibně. “Jaký ty by sis dal pseudonym?”

“Šimon,” řekl jsem bez váhání. “Bedo, ty nepíšeš verše?”

“Verše?” protáhl nejistě. “Prosím tě, proč – Ty píšeš?”

“Píšu.” Tak, teď bylo venku, co mě už chvíli žárlivě tlačilo. Nemysli si, Fricku, že jenom ty máš své velké tajemství! “Mám toho zatím jen pár sešitů,” dodal jsem skromně.

Frickek mi položil ruku kolem krku. “Tak ty jsi básník! Vidiš, to jsem si nemyslel – Šimone, ukážeš mi ty básně?”

“Až někdy,” bručel jsem rozpačitě. “A proč ty nepíšeš?”

Frickek se zadíval do tmy. “Já? To ti je zvláštní, já někdy myslím ve verších; najednou si začnu sám pro sebe něco bzučet, a je to báseň. Já bych to ani nestačil zapisovat; tak to ve mně zní a plyne samo od sebe –”

Trochu mě mrzelo, že jemu to jde tak snadno; já jsem své verše musel těžce, přímo krvavě vypotit, hryzaje držátko péra a zuřivě škrtaje, co jsem napsal; patrně to bylo proto, že jsem byl umíněný, zamračený, proletářský kluk, – neměl jsem asi tu pravou vnitřní milost! Nikdy jsem si o svých verších mnoho nemyslel; ale teď mě přece jen hnětlo, že to snad ve mně není a že se do toho veršování jenom nutím. Dnes ovšem vím, že to všechno bylo jen takové pubertní horování; dnešní hoši se z té věkové krize spíš vyběhají sportem a cynismem, ale za mého mládí mnoho toho sportu nebylo; v nás se ten přerod odehrával spíš duchovně a mravně; skoro polovina kluků ve třídě se tajně dopouštěla poezie. Nu, brzo jsem toho nechal, jako ti druzí; pravda, později jsem tu a tam otiskl nějakou tu básničku, ale o tom už nikdo neví, – ani já ne. Jenom si myslím, jak ty mé sextánské verše musely být nemotorné a zelené.

“Víš, třeba takové verše,” ozval se Frickek ze tmy. “Nahá jsi stála v stříbrném kole bříz –”

Začervenal jsem se i potmě. “Tys... viděl...”

“Viděl.”

“Kde?”

“To ti neřeknu. Jmenovala se... Manuela.” Prohrábl si rukou vlasy.

“Nemáš ponětí, Šimone, co jsem už prožil. Každý umělec musí hrozně mnoho prožít. Já už ti znám tolik žen...”

“Tady?” vyhrkl jsem pochybovačně. Bylo mi to divné; znal jsem přece Frickovu rozpačitost a stísněnost ve styku s kýmkoliv.

“Ne, u nás doma. U nás je hraběcí zámek. Víš, on můj otec je u hraběte ředitelem. Jednou večer mě hraběnka slyšela preludovat na klavíru... a od té doby mě zve na zámek. Ty břízy, to je tam v parku, víš? Já mám k parku svůj klíč... Kde pak tady! Tady bych s nikým nemluvil... To není pro mne prostředí. Tam na zámku mají dvě stě let starý klavicembal, a na tom já hraju; v červeném salóně hoří jenom svíčky ve stříbrných svícnech... Hraběnka je ohromná hudebnice; vždycky mi vjede rukou do vlasů –” A Fricek rozkošnický sykl.

“Je krásná?” Takhle potmě a na dálku se mi všechno zdálo být jaksi možné.

“Taková zralá krása,” připustil Foltýn znalecky. “Já totiž... učím hrát její dceru. Byla vychována ve španělském klášteře –”

“Jmenuje se Manuela?”

“... Ne. Jmenuje se Isabel Maria Dolores. Vždyť je to ještě dítě, člověče; je jí šestnáct let,” řekl s mužskou shovívavostí. “Pravda, myslím, že se do mne zamilovala; ale to víš, já...” Pokrčil rameny. “Hrabě mi tak důvěruje – To je těžká věc. Jenom jednou jsem ji políbil, ale nemáš ponětí, ten oheň, co v ní je... A co! Umělec není vázán žádnými ohledy, nemyslíš? Má neomezené právo na život; vždyť tvoří jen z toho, co prožil... To je veliká věc, být umělcem, vid’?... Dej mi na to ruku, Šimone, že to nikomu neřekneš... o té komtese, a vůbec. Čestné slovo?”

“Čestné slovo!” Jeho ruka byla mokřejší a studenější než jindy a třásla se vzrušením. “Tak abys věděl... abys věděl... komtesa mi už taky věnovala svou lásku. Ty jsi básník, Šimone, ty to pochopíš... Ty taky kašleš na předsudky, vid’? Kdybys věděl, jak je Isabel krásná! Ty neznáš můj dvojitý život, Šimku, ty mě znáš jenom ze školy; tak abys věděl, já... já žiju jako umělec, rozumíš? Šíleně... nespoutaně... všemi svými nervy.” Přitom křečovitě svíral a rozvíral své velké chlapecké pracky, jako by do nich něco chytal. Byl jsem zmaten; chtělo se mi věřit všemu romantickému na světě, ale měl jsem trýznivý pocit něčeho nepřirozeného a neskutečného; a přitom jsem se hrozně styděl za svůj nedostatek fantazie a přátelské důvěry. “Jen povídej dál,” bručel jsem zamračeně.

6 Život a dílo skladatele Foltýna

“Já ti řeknu,” jektal Fricek zimničně, “nejlíp se mi tvoří, když jsem prožil něco velikého. Velikou lásku... nebo velikou neřest. I to patří k umění – takys to poznal, ne? Musíš mi jednou povídat, cos prožil... jako básník. Ale hudba je ještě víc, hudba je... to nevyslovitelné v nás, rozumíš? Víš, Šimone, – já jsem dionýská povaha. Já jsem – počkej,” řekl najednou jiným hlasem. “Teta jde.”

Stará slečna otevřela dveře a vešla s hořící svíčkou. “Hoši, hoši, vy tu sedíte potmě?”

“My jsme si jenom opakovali dějepis,” mumlal Fricek, krátkozrace a oslepeně mrkáje. S tím svým dlouhým bílým krkem a ustupující bradou mi najednou připomínal uraženou a nedůtklivou husu.

Bylo z toho přátelství na život a na smrt; první velké přátelství je něco skoro stejně velkého a krásného jako první láska. Měli jsme dobře rozdělené úlohy: Foltýn byl dionýská povaha, překypující vzněty a sny, rozpoutaná, orgiastická a opojená; nechal si narůst hřívu jako Papuán a chodil s kloboukem v ruce a božskou kšticí čechranou větrem. Pro mne jsme k mé značné spokojenosti vynašli povahu Héfaistovskou; byl jsem černý a ježatý ouřezek, kul jsem své verše u výhně a představoval jsem sílu přízemně střízlivou, drsnou a skeptickou; dokonce jsem se pokoušel kulhat jako Héfaistos. Takto jsme se flákali po malém městě a okolí jako dva bohové; pohrdali jsme bezmezně ostatními Boiořany a Fajáky, potkávali na večerním korze plaché nymfy nebo vášnivé menády a někdy se kradli kolem místního pochybného lokálu, abychom aspoň škvírou dveří zahlédli s tlukoucím srdcem červenou záři sluje Venušiny. Čím byla proti tomuto antickému opojení nějaká pětká z řečtiny nebo latiny! Ve škole Dionýsos zoufale plaval s poskakujícím ohryzkem a třesoucí se bradou, zatímco zamračený Héfaistos horečně lovil pod lavicí drobtý vědomostí ze školních knížek a šalabastrů. Konečně Dionýsos němě puknul z nepravdivých sloves a sedl si se zaslzenýma očima a křečovitou důstojností, a Héfaistos mu pod lavicí tvrdě a věrně stiskl zpocenou ruku. Ani bohové nejsou ušetřeni závistivého osudu. Sextánská misera plebs se škodolibě pásala na našich zápasech s profesorskými harpyjemi; co jiného mohou bohové čekat od malodušných Myrmidonů! Aspoň jednou se však Dionýsos hrdinně vzepřel tupému světu, který ho nechápal a trýznil; to bylo, když se náš plešatý češtinář nad ním zastavil a káravě pronesl: “Foltýne, Foltýne, kdy už si dáte ostříhat ty vlasy, aby se vám provětralo to, co máte v hlavě

místo mozku!” Tehdy Fricěk zrudl, vyskočil a s planoucíma očima uhodil pěstí do lavice. “Pane profesore,” křikl hystericky přeskakujícím hlasem, “tady jsme ve škole, a ne u holiče! Po mých vlasech vám nic není, a já si zakazuju, abyste mě za ně tahal!” Tehdy z toho byla ředitelská důtka pro drzost, a Fricěk se stal na nějaký čas hrdinou vyššího gymnázia. Své právo na uměleckou hřívu si však uhájil, a ještě si k ní pořídil uměleckou vázanku; kantoři mu už dali pokoj, i když si při vyučování okázale projížděl hřebenem svou milovanou frizúru.

Po čase jsem se s Frickem rozešel, – bylo to vlastně kvůli mým veršům. Mořil mě o ně tak dlouho, až jsem mu dost nerad a s rozpaky přinesl své usmolené a hustě popsané sešity; už tehdy byla ve mně ta nechuť vystupovat jiným na oči. Nechtěl jsem se ho ptát, co mým veršům říká, a on sám o nich nezačal. Až po několika měsících jsem se mimochodem zmínil, že by mi je mohl vrátit.

Fricěk se podivil. “Jaké verše?”

“Ty sešity, co jsem ti půjčil.”

“Ach tak,” vzpomněl si Foltýn a urazil se. “Já ti je zítra přinesu, když mi nevěříš,” mumlal a vyčítavě se nafoukl. Šli jsme dál mlčky; Fricěk jen pohoršeně frkal a potřásal hlavou jako člověk, který se setkal se zraňujícím nepochopením a nevděkem. Najednou se zastavil a podával mi studenou ruku. “Nazdar, já jdu –”

“Prosím tě, co jsem ti udělal?”

“Nic,” řekl odmítavě a polykal slzy. “Já... já jsem chtěl některé tvé básně zhudebnit, a ty... jako bych ti je chtěl ukrást!”

“Vždyť jsi mi o tom nic neřekl!”

“Já tě chtěl překvapit... Tu mám už skoro hotovou, tu, co se začíná: Zas sám, zas sám pod nebem podmračným –”

Stiskl jsem mu chabou paži. “Nezlob se, Fricku, ale já jsem to nevěděl! Já jsem tak rád, že se ti něco aspoň trochu líbilo! Ale tys o tom vůbec nemluvil –”

“Já jsem toho tak plný, pořád mi to zní v hlavě, a ty... Umělec by tak nejednal,” křikl slzavě. “To je taková nízká nedůvěra – Neboj se, já ti ty sešity vrátím! Já přece nikoho nepotřebuju... já si stačím sám...” Zčistajasna se otočil na patě a odcházel opačným směrem. Dohonil jsem ho a mluvil jsem do něho dobrou hodinu: že jsem to tak nemyslel, že si ty mé sešity může nechat, jak dlouho chce –

8 Život a dílo skladatele Foltýna

“Tos neměl říkat, Šimku,” opakoval zraněně. “Víš přece, že jsem bohémská povaha... Jak já mám pamatovat na to, co komu vrátit! To má člověk z toho, že si začíná s lidmi, kteří... kteří nejsou na jeho úrovni!”

Zkrátka co dělat, zůstalo mezi námi rozladění; Fricek se mnou skoro nemluvil... Byly právě pololetní zkoušky, a Foltýn sklízel pětku za pětkou; marně jsem se snažil mu napovídat, zarytě odmítal vzít mou pomoc na vědomí a usedal těžce polykaje, s očima zalitýma slzami a tragicky vyčitavým výrazem; měl na nose přímo pateticky napsáno, že tím jsem vinen jenom já. V pololetí septimy propadl Fricek ze tří předmětů; zbledl nad svým vysvědčením a brada se mu žalostně roztrásla, ale obrátil se ke mně zády, když jsem mu chtěl říci, aby si z toho nic nedělal. Je to tvá vina, říkála jeho záda chvějící se potlačeným vzlykáním. Bylo mi nesmírně líto jeho... i sebe sama.

Brzo nato uzavřel Fricek nové veliké přátelství. Tentokrát to byl primus naší třídy, vzorný žák a miláček profesorského sboru: jemný, bledý a útlý chlapec, hezký jako holčička, úpravný a zdvořilý... Ve třídě ho považovali za tichošlápka a chovali k němu mírné opovržení a nedůvěru pro jeho školní dokonalost. Jak se ti dva spolu skamarádili a co na sobě našli, to nevím; já jsem na ně totiž zoufale a vztekle žárlil, snad proto, že jsem v hloubi duše sám toužil po přátelství našeho vzorného třídního adónise. Cítil jsem se bezmezně nešťasten a opuštěn, když jsem ty dva viděl chodit spolu. Jednou jsem schválně hrubě houkl za Frickem: “Kdybys mi raději vrátil ty sešity!” Fricek neodpověděl, jen pokrčením zad mi vyslovil své opovržení. Den nato uprostřed vyučování smrtelně zbledl a tápavě vstal, jako by šly na něho mrákoty.

“Co je vám, Foltýne?” zeptal se profesor.

“Prosím, pane profesore,” vydechl Foltýn, “já tady nemohu sedět. Šimek páchne.”

Zrudl jsem, jako by mě udeřil do tváře. “To není pravda,” bránil jsem se, bez sebe hanbou a urážkou. “Ať řeknou ostatní –”

“Páchne nečistotou,” opakoval Fricek pevně.

Profesor se zamračil. “Tak si sedněte jinam a nerušte vyučování!”

Foltýn sebral své školní knížky a s malým vítězným úsměvem se po špičkách stěhoval do lavice k svému primusovi, jako by se vznášel. Od té doby jsem s ním nemluvil. A ty mé sešity mi nevrátil.

Nevím, snad jsou mé vzpomínky na Bedřicha Foltýna zbarveny touto

příhodou, která mě tehdy tak hrozně ranila a ponížila. Dnes se jako soudce dívám na lidské jednání shovívavěji a hlavně mládí neberu v jeho lžích a zpronevěrách nijak tragicky; zvykl jsem si nevidět v mládí o mnoho víc než stav nižší trestní odpovědnosti. Tehdy ovšem jsem byl nevýslovně zdrcen; chtěl jsem skočit do řeky nebo utéci – Dnes bych řekl, že snad se Foltýn chtěl jenom dostat co nejbliž k svému primusovi, aby si od něho nechal ve škole pomáhat vydatněji a spolehlivěji, než to dovedl spolužák tak prostřední, jako jsem byl já. Taky je pravda, že se Frickův prospěch ve škole od té doby zlepšil. Ale snad v tom bylo i víc, nějaké vášnivé společné zájmy nebo blouznivé přátelství, jak to v tom věku bývá. Vzpomínám si, že oba jednou byli zavoláni k řediteli ad audiendum verbum; bylo důvěrné vyšetřování, ale oč vlastně šlo, to jsme se my ve třídě nedověděli.

Nemohu tvrdit, že bych po těchto chlapeckých zkušenostech opravdu znal povahu Bedřicha Foltýna; život i povolání mě naučily jisté opatrnosti v posuzování lidských duší. Dnes bych shrnul své poznatky asi takto: přecitlivělý, ctižádostivý a trochu zhýčkaný chlapec s uměleckými sklony a snad i skutečným hudebním nadáním – to nedovedu posoudit; ješitnost vyvinutá až k velikášství, a přitom bolestně pociťovaná sociální a fyzická méněcennost a nedůvěra v sebe; mírně zvýšená lhavost a chlubitost, jinak ne neobvyklá v jistém věku. Mohl by se za normálních okolností vyvinout v muže nikoliv význačně aktivního, ale aspoň nadprůměrných a ušlechtilých zájmů. Zřejmý sklon k duchovnímu rozkošnictví. Typus astenický a sentimentální. To je vše, co mohu s jistotou říci.

2. Paní Jirka Hudcová

Ariel

Seznámila jsem se s panem Bedou Foltýnem, když byl v septimě gymnázia. Jak to na malém městě jinak nejde, zajímal nás žáby už dřív, třeba jen na dálku; nazývaly jsme ho “ten krásný septimán” a povídaly jsme si o něm, že děvčaty pohrdá a kdesi cosi. To ovšem bylo o důvod k zvědavosti víc. Měl překrásné vlnité vlasy, jasně modré velké oči a dlouhou, spíš slabou postavu; chodil zasněně, s očima upřenýma do dále, s kloboukem v ruce a světlou hřívou ve větru. Nám lyceistkám se nesmírně líbil: tak a nejinak jsme si představovaly básníka. V tom žabském věku a v tehdejší době to něco znamenalo; dnes vidím na své dcerce, že nynější děvčata mají docela jiné, méně pošetilé a sentimentální ideály. Snad je v tom pokrok; ale myslím, že tomu nerozumím.

Poznali jsme se v tanečních hodinách; byla jsem první tanečnice, pro kterou si pan Foltýn přišel. Ještě dnes ho vidím, jak se přede mnou rozpačité čahounsky uklonil a zamumlal své jméno. Myslím, že jsem byla ve stejných rozpacích jako on, ale doufám, že to na mně nebylo tak vidět. Musím říci, že z něho nikdy nebyl dobrý tanečník; také se hned po několika prvních krocích zamračil a bručel, že tanec nenávidí, že nesnáší to třískání do klavíru, a hned: “Slečno, máte ráda hudbu?” Já jsem se v té době zoufale potýkala s Malátovým klavírním cvičením a nenáviděla jsem hudbu z celého srdce; ale bez váhání jsem prohlásila, že zbožňuju hudbu nejvíc na světě. Dnes se divím, proč vlastně si mladí lidé tak rádi lhou. “Tak to si budeme dobře rozumět,” zazářil pan Foltýn nadšeně a šlápl mi na nohu. V tu chvíli se mi děsně nelíbil, snad proto, že jsem si uvědomila, že lžu; jeho nos se mi zdál příliš dlouhý, jeho brada příliš malá, jeho ruce příliš veliké, – já vlastně nevím, co všechno. Tím silným nelíbením se započala má první láska; předtím jsem sice byla už nejmíň dvakrát na smrt zamilována, ale to se nepočítá. Opravdová první láska není jen ta zamilovanost, nýbrž vědomí, že má člověk svého chlapce.

Doprovázival mě z tanečních hodin a potom někdy kvečer na

12 Život a dílo skladatele Foltýna

procházkách; ty byly důležitější, protože jsem musela doma nalhávat, že jdu ven s nějakou Máňou nebo Eliškou. Dnes je to jiné; když se ptám své dcery, řekne mi klidně, že jde s klukem. Líbil se mi ohromně, jak tak houpavě, vážně vedle mne šel a mluvil bručivým hlasem. Naparovala jsem se před holkami, že jsem získala “krásného septimána”. S Máňou sice chodil oktáván, ale ten neměl ty dlouhé vlasy a nebyl vůbec tak zajímavý; Eliška se dokonce jednou ukázala s kadetem v uniformě, ale to byl jenom její bratranec. Byla jsem bezmíry pyšná, že mám umělce; přiznal se mi, že je básník a že prodělává hrozný duševní boj, má-li se cele věnovat hudbě, nebo poezii. “Nemáte ponětí, Jirko,” říkal pohazuje kšticí nazad, “jak je to pro mne zoufale těžké rozhodnutí. Co vy byste volila?” Mně to bylo jedno; v hloubi duše jsem v poezii i hudbě viděla jenom něco, čemu se my holky musíme učit, protože to patří k vzdělání; ale snad proto mi oboje ukrutně imponovalo. “Podívejte se, Bedo,” namítala jsem mu s hlubokou vážností, jaké je člověk schopen jenom v šestnácti letech, “proč byste se musel něčeho vzdávat? Například... například byste jednou mohl sám psát i skládat opery... jako Richard Wagner, ne?” (Byla jsem tehdy asi nemálo pyšná na to, že to o Wagnerovi vím.) Beda se zarděl radostí a poprvé v životě mě vzal v podpaží; snad to bylo i proto, že jsme byli daleko v aleji, dál než jindy, a cítili jsme se skoro mimo svět. “Jirko,” mumlal dojatě a nadšeně, “žádná žena mně v životě tak nerozuměla jako vy.” Potom to přišlo nějak samo sebou, že mě držel za lokty a pokusil se mě políbit; ale v tom rozčilení se mi ten polibek ocitl někde na nose. Na tom však vůbec nezáleželo; byla jsem bez sebe hrdostí, že rozumím takovému duchu, jako je Beda, a taky proto, že mám odbyto první políbení. Byl to takový náhlý pocit dospělosti nebo vítězství, – nevím, jak to nazvat. Potom jsem si vzpomněla, že řekl: žádná žena mu dosud tak nerozuměla. Začala jsem si hrát na žárlivost, kterou jsem vlastně necítila; vytrhla jsem mu loket a šla jsem tvrdošijně po druhé straně aleje v mlčení, které mělo vypadat jako záhadné.

Beda byl zaražen a přímo nešťasten... “Jirko,” prosil chvějícím se hlasem, “co je vám?” Dívala jsem se nepohnutě kupředu; doufala jsem, že v tom soumraku vypadám tragicky bledá. “Bedo,” řekla jsem tiše, “vás tedy už milovala taky jiná žena?” Jen jsem to dořekla, a byla bych se propadla hanbou; až jsem se hrozila, jak mi hoří tváře. Bože, jak jsem to mohla tak hloupě vybleptnout! vždyť to znělo jako vyznání lásky, které – jsem si – rozhodně – chtěla – rezervovat, až on bude o to prosit! A pak, poprvé v

životě jsem samu sebe označila jako ženu; cítila jsem to bůhvíjak hluboko v sobě jako něco hrozného a téměř opojného.

Beda asi nepozoroval mé rozpaky; svěsil hlavu a prohrábl si rukou vlasy. “Ano,” řekl temně, “milovala.”

“Jak se jmenovala?”

“– Šimonka,” mumlal váhavě.

Jak se někdo může jmenovat Šimonka, myslela jsem si; ale vlastně je to krásné jméno, krásnější než Jirka. “Miloval jste ji... nesmírně?”

“Nazvěte to... vášně,” řekl a mávl rukou. “Jirko, vy jste ještě dítě... vy tomu nemůžete rozumět...”

“Já nejsem dítě,” vyhrkla jsem uraženě a snažila jsem se žárlit na něco, čemu se říká vášně. Myslím, že se mi to nepodařilo, i když jsem námahou vraštila čelo.

“Můžete mi to odpustit?” bručel Beda pokorně.

Stiskla jsem mu beze slova ruku. Ty hloupý, vždyť je to ohromné, že už jsi tak dospělý! Kdyby to holky věděly, – ty by koukaly! Jirko, jistě? A jaká byla ta Šimonka? Bylo jí dvacet let, řekla bych jim; a krásná vám byla – jako Madona od Torricelliho. Ne, Botticelliho; Torricelli jsou nějaké trubice. Taková záhadná, bledá krása. Tehdy se velmi věřilo na záhadnost, morbidnost a podobné věci; dnešní holky jsou jiné, zdravé a prozaické jako řípy, ale jako matka to vidím skoro raději.

Od toho památného večera to byla veliká, nesmírná láska; chodili jsme spolu alejí podle řeky, a jak se říká, naše duše splývaly, hlavně s rostoucím soumrakem. Pak jsem musela běžet bez dechu, abych byla včas doma, a lhát, kde jsem se tak dlouho toulala, – bylo to tak vzrušující! Byla jsem do Bedy po uši zamilovaná; ale zvláštní je, že mi bylo nepříjemné, když mě chtěl vzít za ruku nebo pod paži, nebo dokonce kradmo políbit. Zdálo se mi, že má studené a příliš velké ruce, a bylo mi hloupě a trapně, když mu začaly hořet tváře a třást se rozčilením brada. Těbůh, hrozila jsem se s potlačeným chichtáním – nebo to bylo něco jako mučivý a nervózní soucit, já dobře nevím. Těbůh, teď mě zase políbí; co na tom má! Až hodně později jsem poznala, co na tom je; ale tehdy jsem odvracela tvář, jak jsem mohla. Konečně mě Beda nemotorně šfouchl studeným nosem někde u ucha; byla bych si nejraději otřela tvář, ale jen když to bylo odbyto! “Vy jste tak chladná,” mumlal Beda vyčítavě; a já jsem se částečně ukrutně styděla za to, že jsem tak chladná, Šimonka jistě nebyla taková; částečně jsem v tom

však viděla svou bůhvíjak románovou a neobyčejnou vlastnost, kterou jsem se snažila co nejzajímavěji uplatňovat, hlavně před děvčaty. Ještě dlouho potom jsem věřila, že jsem povahy chladné a nepřístupné. Bůh suď, proč si mladý člověk tolik domýšlí na své osobní vlastnosti – nejmíc na ty, které si jenom přisuzuje.

A přece to byla veliká láska. Byla jsem pyšně ráda, že už mám svého chlapce, že je o hlavu větší než já, že je to takový umělec a básník, že má tak krásné vlasy a že se mnou tak vážně a literárně mluví. Chodila jsem po jeho boku šťastná, když mluvil o hudbě, o svých plánech a sám o sobě. Rád se mi svěřoval s tím, čemu říkal osud umělce; musel asi nesmírně trpět svým okolím, které ho tísnilo, a školským životem, jenž, jak říkal, dusí jeho uměleckou svobodu a tvoření. Po té stránce jsem si myslela, že to s ním hluboce sdílím, aspoň pokud se toho nechápavého okolí a školy týče; mně taky by se bylo daleko víc líbilo, kdybychom mohli spolu běhat po kvetoucích lukách volní jako ptáci a nemuseli se bát maminky a zkoušek. “Vy mi tak rozumíte, Jirko,” vydechl Beda s obdivem. Sama o sobě jsem mu neměla mnoho co říci; proto jsem ani nedutala, když se tak rozhovořil o svých duševních bojích a tvůrčích mukách. “Vy mě tak inspirujete,” doznával někdy, a já byla nevýslovně šťastna. Jindy se v temných narážkách zpovídal, že než mne poznal, vedl hrozný a zhýralý život. “Jsem totiž strašně vášnivý člověk, Jirko,” bručel zatínaje pěsti. “Každý umělec je děsně pudový a smyslný.” Myslela jsem si tehdy, že vášnivost je, když někomu zrudnou uši a třesou se ruce; jinak mi Beda se svými beránčími kudrnami a rozpačitými tlapami připadal spíš jako cherub. Nevím, kde se to v takové žábě bere, ale v mé lásce k němu bylo něco skoro mateřského: taková potřeba konejšit a povzbuzovat ho a obdivovat se mu, jak je veliký, aby měl radost. Přítelkyním jsem se ovšem chlubila, jak je Beda vášnivý a že kvůli mně opustil zhýralý život a čím vším šíleně trpí, – co si děvčata mezi sebou neřeknou! Předčítala jsem jim taky jeho básně, které mi věnoval. Jednu jsem našla ještě nedávno; začínala se slovy: “Zas sám, zas sám pod nebem podmračným.” Můj muž tvrdil, že na ní něco je, ale má dcera se jí smála: prý je to takové legrační bolestinství. Tak jsem ji, myslím, spálila; styděla jsem se asi za to, že mě ta kritika někde u srdce ještě zabořila.

Jedna věc trápila Bedu nejmíc: že mi nemůže zahrát na klavíru, buď něco od Chopina, kterého zbožňoval (já také, jak jsem ho nadšeně ujišťovala), nebo svou vlastní skladbu, o které mi mnoho a nejasně povídal;

nazýval ji Ariel. Div si nerval vlasy, když o tom mluvil: že prý ho vůbec neznám, dokud neznám jeho hudbu, a jak by ho inspirovalo, kdyby se mohl v mé přítomnosti probírat v klávesách. Co mne se týče, měla jsem sice z vysoké hudby téměř strach, ale představovala jsem si, jak při tom Beda pohazuje svou zlatou hřívou, a to by mi bylo stačilo. Byli jsme hrozně nešťastní, že to nejde, až jednou mi ho bylo příliš líto. “Bedo,” řekla jsem statečně, “tak já k vám jednou přijdu; však mě naši proto nezabijí.” Zčervenal rozpaky a koktal, že to není možné, že bydlí u tetičky, a co by si tetička myslela; ale pak se znovu a znovu vracel k tomu, kdyby prý mi aspoň jedinkrát v životě mohl dokázat, že je umělec...

Jednou se stalo, že naši odjeli na pár dní. Já měla hned hotový plán. “Bedo,” řekla jsem, “zítra odpoledne ke mně přijdete a zahrajete mi Ariela. Naši jsou pryč.” Čekala jsem, že bude mít kdovíjakou radost; místo toho zrudl a zajíkal se, to přece že nemůže udělat, co by tomu řekli lidé a kdesi cosi. Tak si říkám, oč je to dnes prostší; přijdu domů, a že židle vstává něco dlouhatého, div to lustr palicí nesrazí. “To je Honza, maminko,” řekne má dcera jednoduše, a já mu podám ruku a ani nevím, jak ho jmenovat. Za těch dvacet let se mnoho změnilo.

“Nic,” povídám, “já chci slyšet vašeho Ariela.” Ještě jsem musela zařídit věc se služkou; řekla jsem jí, že odpoledne přijde nějaký pán, hudebník, přezkoušet náš klavír, není-li rozladěný. Ale naši Ance to bylo zřejmě jedno. Odpoledne se mi začalo zdát, že jsem to přece jen neměla udělat. Ke všemu jsem zastihla Anku, jak si obléká nedělní šaty.

“Anka, kam jdete?”

“Ven,” cení Anka děravé zuby. “Když jsou páni pryč, tak mám volno, ne?”

Byla jsem zdrcena, ale nedalo se už nic dělat. Poprvé jsem se cítila doma sama v nějakém tísnivém a rozčilujícím smyslu; a za chvíli měl přijít Beda. Zlobila jsem se na sebe, že mi tak tluče srdce, a bylo mi úzko z toho mrtvého ticha v prázdném bytě. Do toho plaše, skoro ulekaně tikl zvonek. Musela jsem jít otevřít. Na prahu stál Beda jako zloděj. “Ach, to jste vy?” vypravila jsem ze sebe – mělo to znít docela nenuceně, ale bylo mi, jako by mi do krku stoupala těžká koule; přitom jsem s hrůzou a vztekem cítila, že rudnu jako mák. “To jsem já,” šeptal Beda, bledý a rozčilený, jako by chtěl omdlít, a po špičkách, jaksí příliš po špičkách, se kradl dovnitř. Byl tak rozechvěn, že jsem najednou sebrala své síly a mohla jsem dokonale hrát malou dámu.

“Pojďte dál, pane Foltýne,” a takové ty formality; nevím, kde se to ve mně vzalo, asi je to ženským vrozeno. “Já se tak těším na toho Ariela!”

“Jirko,” šeptal Beda, “vy jste... docela sama doma?”

“Ovšem,” řekla jsem dospěle a samozřejmě. “A teď hrejte, Bedo; proto jste sem přišel.”

Konečně jsem ho dostala na stoličku u klavíru. Prohrábl si oběma rukama vlasy a přešel prsty několik kláves. A dost. “Ten Ariel,” začal váhavě, “– abyste věděla, to jsem já sám. To je ten očistěný, vykoupený vnitřní život. Víte, od té doby, co jsem vás poznal... já se cítím o tolik čistší...” Přitom zabořil prsty do kláves několika akordy. “To bude začátek. Nesmíte se zlobit, Jirko, ale já to ještě nemám hotovo. Jenom allegro a – rondo.”

“Tak třeba to allegro.”

Zabouřil na klávesách od nejhlubších tónů nahoru a vyfukával několikrát jednu klapku až docela nahoře. “Ta mi nezní,” řekl zachmuřeně, “a já ji tak potřebuju! Víte, pro ten motiv, kdy se Ariel vítězně směje... Víte co? Já vám zahraju Chopinovo nokturno.”

“A Ariela ne?”

“Dnes ne, Jirko. Dnes... nemohu.” Vjel si zoufale oběma rukama do vlasů. “Jste mi příliš blízko. Já myslím jen na vás. Prosím vás, proč mě mučíte?”

Viděla jsem, jak mu rudne krk. Propána, myslela jsem si, teď mě zas bude chtít políbit! “Bedo,” vyhrkla jsem, “tak hrejte něco! Hrejte, co chcete!”

Vstával od klavíru a třásl se jako list. “Jirko,” šeptal a zvedal ke mně ty studené, vlhké ruce. “Jirko, vy mne přece máte ráda!”

Brada mu rozčileně jektala a na tvářích mu vyskočily rudé skvrny. Bůh ví, byla jsem do něho zamilována; ale v tu chvíli se mi najednou zdál tak nehezký a ubohý, – kdyby byl udělal ještě krok, byla bych ho jistě udeřila pěstí do tváře.

Asi mi to viděl na obličejí; sama jsem cítila něco děsně tvrdého a napjatého kolem úst. Zarazil se a zrudl tak, že mi ho začalo být líto; to napětí ve mně polevilo, a byla bych jistě udělala cokoliv, aby nebyl tak hrozně uražen. Ale Beda několikrát s námahou polkl, nafoukl se a nenávistně na mne vypouličil oči. “Jsem nevěděl, že jste taková měšťačka,” vycedil a odvrátil se k oknu. Ve mně hrklo. Nevím, dovedu-li dnes správně říci, jak mi bylo; měla jsem strašnou zlost – na sebe i na něho, a přitom šel na mne zoufalý pláč. Jen plakat ne, myslela jsem si, jenom ne plakat!

“Jděte, Bedo,” dostala jsem ze sebe. “Jděte! Jděte!”

Obrátil se ke mně; měl oči plné slz, brada se mu klepala a těžce polykal. Bylo mi hrozně, když jsem si představila, že by se pokusil mě políbit. “Tak jděte už,” křikla jsem se slzami v očích; a když za ním opatrně, snad příliš opatrně, klapla klika, dala jsem se do hlasitého pláče. Ponižením, zlostí... a snad i lítostí.

Chtěla jsem mu potom napsat dlouhé psaní, – nevím už, co v něm mělo být, ale asi jsem mu vyčítala, jak se choval, a zároveň mu to odpouštěla, – zkrátka taková ženská diplomacie; to je ku podivu, jak rychle takové děvče vyspěje. Jenže než jsem to psaní poslala, potkal mě na ulici. Vedla jsem se s Máňou a naschvál jsem se řehnula nějaké hlouposti, aby si nemyslel, že se trápím; ale srdce mi tlouklo až v krku strachem a láskou. Beda houpavě, nafoukle, uraženě přešel, ani se na mě nepodíval.

Máňa zůstala stát s očima navrch hlavy. “Jirko, vy už spolu nemluvíte?”

Poprvé v životě jsem si nemohla vymyslet nic, čím bych před kamarádkou renomovala. “Protože je protiva,” vyhrkla jsem tvrdě. “Mně je odporný!” Najednou to bylo venku, a byla to pravda. Máňa potom vypravovala holkám, že jsem při tom byla bledá jako smrt. Nu, to nevím; ale byl to mezi námi konec. Jen jednou jsem ještě plakala, když jsem slyšela, že někde řekl Ele s opovržením: “Jirka? Taková měšťačka!”

Zdá se mi teď, že jsem toho napovídala víc o sobě než o panu Foltýnovi. Ale asi to jinak nejde; byla jsem tehdy mládě, a mladí lidé se zajímají víc o sebe než o kohokoliv druhého; druzí lidé jsou jim spíš jen záminkami, na kterých si uvědomují svůj osobní život. Proto si mladí lidé příliš nevybírají, s kým se stýkají; je to pro ně spíš věc náhody a příležitosti než skutečné volby. Dnes si myslím, že jsem se k panu Foltýnovi opravdu nehodila: on byl jistě umělec, nevšední a básnická povaha ve svých přednostech i slabostech; byl jemnější, hlubší a citovější než já, obyčejné a povrchní děvče. Měl asi pravdu, že jsem měšťačka; dnes jsem s tím spokojena a je mi skoro k smíchu, že mě to tehdy tak bolelo. Každý mladý člověk si o sobě myslí bůhvíco. Snad i to, co mě na něm instinktivně zaráželo, to, že byl, jak by řekla má dcera, tak “hrrozně errroticky”, patřilo k tomu jeho exaltovanému a uměleckému založení; ale když si vzpomenu, jak byl neobratný a směšný, když mě chtěl třeba jen políbit, myslím si, holka, ten nebyl tenkrát v tom ohledu o nic zkušenější nebo dospělejší nežli ty; asi ti chtěl imponovat tím, že se tvářil jako bůhvíjaký svůdce a

18 Život a dílo skladatele Foltýna

hříšník. Dnes by ti třeba říkal, že řídí závodní auto nebo má podíl na nějaké podzemní politické akci. Před dvaceti léty se víc drželo na literaturu a podobné věci. Doby se mění, ale mládí se vždycky musí nějak honosit a nadýmat, třeba to bylo v každé generaci něčím opačným.

3. Dr. V.B.

Na univerzitě

Obávám se, aby moje vzpomínka na Bedřicha Foltýna nebyla nespravedlivá. Měl jsem ho totiž nerad od prvního setkání. Přijel jsem z prázdnin do čtvrtého roku filozofie a moje bytná mi oznámila, že budu mít nového spolubydlícího v takzvaném pokoji s pianem; byl to stejně těsný kumbál jako můj, ale nějakým divem se tam ještě vešlo chraptivé pianino. Foltýn se mi přišel představit. Byl to nosatý a vlasatý mládenec s ustupující slabou bradou, dlouhým, jitrnicovitým krkem a nápadně sufizantním výrazem v bledých očích. Právě si odbyl maturitu a dal se zapsat na práva; ale hlavně prý chce studovat hudbu. Nebude-li mne to prý rušit, že komponuje symfonickou báseň Ariel. Přijde na to, řekl jsem mu; já totiž muzice tak trochu rozumím, mládenče. Chtěl hned se mnou mluvit o hudbě; patrně si ještě nebyl vědom propasti, která je na univerzitě mezi prvním a čtvrtým ročníkem. Asi jsem mu to dal šetrně najevo; uraženě se nafoukl, a od té doby se všemožně snažil něčím mi zaimponovat. Třeba tím, že se vrátil domů až ve čtyři hodiny ráno a kopal do nábytku, aby vypadal jako těžký flamendr. Nebo že v nějakou nemožnou hodinu začal hrát na klavír, jako by komponoval; ale bylo to jenom takové preludování nebo laciné variace na cizí témata, – kdo si trochu osedlal klavír, tomu ty klapky už hrají samy od sebe. Nebo žvanil o umění; osvojil si asi tucet velkých slov, jako je intuice, podvědomí, prapodstata a já nevím co ještě, a teď toho měl plnou hlavu. Zvláštní, jak se z velkých slov dají snadno dělat velké myšlenky! Zjednodušte některým lidem slovník, a nebudou vůbec mít co říci. Když slyším nebo čtu takové tlachy o duchovní krystalizaci, tvarovém předpodstatnění, tvůrčí syntéze nebo jak se tomu říká, dělá se mi špatně. Můj ty bože, lidi, myslím si, strčit vám nos do organické chemie (a to ještě nemluvím o matematice), to by se vám potom těžko psalo! V tom je pro mne největší bída našeho věku: na jedné straně naše mozky pracují s mikrony a infínitezimálními veličinami s přesností téměř dokonalou, a na druhé straně necháme své mozky, své citění i myšlení ovládat

nejmlhavějšími slovy. Vždycky jsem rozuměl hudbě; cítil jsem v ní něco tak architektonicky velikého a čistého jako v číslech, i když se do ní někdy připlete něco až protivně a pokožkově člověčího. Proto jsem přímo nenáviděl mládence Foltýna s jeho velkohubými řečmi o hudbě jakožto projevu životního prapudu. Nevím, kde sebral teorii, že všechno umění pramení z erotické prasíly a náleží do oblasti sexuální aktivity. Umělec je posedlý erotickým božstvím, tvrdil; tu frenezii prý nemůže vyjádřit ani vyžit jinak než tvořením, tvůrčí bolestí a rozkoší. Tak to nemá dělat veřejně, zlobil jsem se; ale Foltýn se nedal. To je právě to, říkal: každé umění je exhibicionismus. Umělecké tvoření je božské sobectví: co nejplněji, závratně a neomezeně vyžit sebe sama, své nitro, své celé já. – A ty dlouhé pačesy, bručel jsem, to máte taky pro sebevyžití? – Mládenec se poněkud urazil: snad prý má právo se něčím odlišovat od ostatního přežvykujícího stáda. Prostě nemohli jsme si rozumět; přitom měl Foltýn nesnesitelnou potřebu se vypovídat ze svých velkých slov a vylévat někomu své názory a duševní stavy; byl asi dost sám, přestože se začal ke všemu naparovat svými společenskými a milostnými styky.

Mám nerad, když se někdo honosí svými úspěchy u ženských; protiví se mi takzvané donchuánství, ne proto, v čem hledá své vyrazení, ale proto, že se tím ještě nestydatě a pyšně holedbá jako sportovním výkonem. Kasar se nechlubí veřejně tím, kolik pokladen vyloupil, ale takový pohlavní dobyvatel toho má plnou hubu. Foltýn co chvíli tajemně naznačoval, že má pletky s nějakou paní nebo že je do něho šíleně zamilována jakási baronesa; stačilo, žes ho viděl mluvit na ulici s nějakou slečinkou, a už ti dával najevo, že mu to děvče neodpírá žádný důkaz své přízně. Báječná holka, že? připomínal znalecky, – a roslá, to si nemůžete představit! – Pravda je, že se šatil až s vyzývavou elegancí a vymetal kdekterý bál, jen aby, jak říkal, “navazoval styky”. Je mi podnes záhadou, kde na to bral peníze; byl chudý jako krysa a po celé týdny neměl k jídlu leda pár housek, ale chodil nastrojený, navoněný a nakadeřený – Hádal jsem, že je asi z těch, kdo dovedou žít na dluh; já sám jsem si nikdy neuměl představit, jak se to dělá, aby mi někdo půjčil pár korun. Měl až podivnou ctižádost dostat se do bohaté společnosti; doma ovšem se tvářil jako zažraný bohém, který kašle na tu zazobanou holotu a pohrdá vším kromě Umění. Jednou mi zase řinčel samými baronkami a paničkami a dělal intimní narážky na jedno děvče, které se mi zdálo příliš dobré na takového nosatého pozéra. Jaksi jsem se tím

dožral a povídám: “Nežvaňte, člověče Foltýne, na vás se ještě žádná ženská ani nepodívala; jen proto, že vás žádná nechce, si vymýšlíte tahle svinstva.” Zrudl a oči se mu zalily slzami; viděl jsem, že jsem ho až příliš zranil, ale nedalo se už nic dělat. Když jsi se urazil, tak nech tak; ale aspoň víš, že do tebe vidím.

Od té doby mě tajně a smrtelně nenáviděl. Stýkali jsme se, ale jen tak na ostří nože; koneckonců žít vedle člověka, který se přímo dusí nenávistí, je svým způsobem otrava. Nakonec se mi přece jen pomstil; nikdy bych nevěřil, že je možno člověka urazit hudbou. To bylo tak. Měl jsem kamarádku, filozofku jako já, hezké a hodné děvče; studovala botaniku, zatímco já byl kvaziasistentem při organické chemii; seznámili jsme se, když jsem jí v naší laboratoři sprostě vynadal, protože si nevěděla rady se zjištěním nějaké glukózy. Rád jsem s ní chodil, byla svěží a veselá, zatímco já jsem se považoval spíš za učeného pavouka; ani nás nenapadlo myslet na lásku a takové věci, – mně bylo jenom příjemně a dobře, když jsme spolu po přednáškách courali po Praze. Pavla se jmenovala. Jednou kvečeru, bůhví co ji to napadlo, sebrala nějaké knihy, které jsem jí půjčil, a šla mi je vrátit. Já nebyl doma. Zazvonila, a otevřel jí Foltýn v takovém sametovém kabátě. Náhodou jsem ji toho večera ještě potkal. Zmínila se jen tak, že mi donesla knihy, a najednou se ptá s kolmou vráskou nad nosem: “Prosím vás, ten váš přítel muzikant, to je nějaký divný člověk, ne?”

Byl jsem hned ve střehu. “Co je, Pavlo? Obtěžoval vás nějak?”

“Ale ne,” řekla s nechutí. “Prosím vás... je on opravdu tak veliký umělec?”

Nechtělo se mi to líbit. Aha, řekl jsem si, Foltýn se asi producíroval! “Poslouchejte, Pavlo, nežvanil vám něco o erotické prapodstatě a takových krámech? Nehrál vám nějaké nokturno? Neříkal nic o božské posedlosti a závratném vyžití svého já?”

“Proč?” ptala se uhybavě.

“Protože,” povídám mezi zuby, “sáhl-li na vás rukou, tak mu přerazím prsty!” Nic platno, byl to výbuch žárlivosti.

Zastavila se a zřejmě se rozzlobila. “A víte vy, že já nikoho nepotřebuju, aby mě chránil?” Pohádali jsme se ovšem, a po té stránce bylo všechno v pořádku. Potom jsem běžel domů, vyřídit si to s Foltýnem. Seděl ve svém pokoji potmě a snivě preludoval na pianinu. “Poslyšte, Foltýne,” vyhrkl jsem, “nebyla tady Pavla?”

22 Život a dílo skladatele Foltýna

Nepřestal hrát, jenom jsem slyšel, jak mu hlasitěji zasykl dech. “Byla,” řekl po chvíli lhostejně a brnkal neurčitě dál.

“Neřekla nic?”

“– – Nic. Nic zvláštního.” Najednou se přebral do operetního valčíku. Mně bylo, jako by mě udeřil do tváře: taková to byla sprostá, vrkavá melodie, takové mrzké erotické loudění a rozplývání –

“Co to má být?” vyjel jsem na něho.

“Dyjada tráda,” zpíval Foltýn a třískal do pianina tu napomádovanou oplzlost, jako by to byl slavnostní pochod. Báł jsem se, že bych mu takhle potmě musel přiroudisit ten jeho měkký, hédonický krk; nahmatal jsem vypínač a rozsvítil jsem. Foltýn na mne jen zamžoural oslněnýma očima a hrál, hrál, hrál, komíhaje celým tělem, se zkřivenými ústy, s výrazem opojené rozkoše, to vzlykavé valčíkové sviňáctví. Věděl jsem, že tím špiní a pomlouvá Pavlu, že ji přede mnou svléká, že se mi vysmívá: byla tady, byla tady, a to ostatní se píská. Věděl jsem, že lže, že mne chce jenom zranit a urazit a že se přímo svíjí rozkoší své msty. Mohl jsem ho zaškrtit nebo co; ale člověk nemůže někomu vyrazit zuby za to, že tříská na klavíru valčíkové splašky. “Všiváku,” zařval jsem, ale než jsem mohl za sebou prásknout dveřmi, otočil se Foltýn ke mně s výsměšně přimhouřenýma očima a malým, vítězným úsměvem a sebevědomě pohodil svou hřívou, jako by říkal: tak, tady to máš!

Den nato jsem se odstěhoval. Pavle jsem ovšem nic neřekl; ale naše kamarádství se nějak narušilo. Asi to udělala ta žárlivost: už jsem nemohl ani sám sobě namlouvat, že nic, že se mi s ní jenom příjemně a dobře chodí z přednášek. Když jsme jednou večer bloumali po petrském nábřeží, posedl mě ten Foltýnův valčíkový motiv se svou protivnou, obsedantní, vtíravou smyslností; dopadlo to tak hrubě a idiotsky, že jsem Pavlu skutečně urazil, a nedobře jsme se rozešli. Bylo to skvělé a rozumné děvče, a já byl v tu chvíli blázen. Myslím si, že v tom Foltýnovi musel přece jenom vězet nějaký génius, že dovedl proklít člověka hudbou; ale i talent může být něco jako neřest.

Po čase jsem zaslechl, že se Foltýn ještě jako nehotový právník oženil. Vzal prý si dceru bohatého truhláře s pěti činžáky. Musím říci, že mě to nepřekvapilo.

4. Paní Karla Foltýnová

Můj manžel

Se svým zesnulým manželem jsem se poprvé setkala na právnickém plese. Byl to tehdy krásný, vysoký, modrooký mladý muž s kotletami, růžové pleti, vysokého čela a kadeřavých uměleckých vlasů; já byla dvacetileté obtloustlé a nezkušené děvče vychované v penzionátě, víc taková domácí puťička. Kdyby mě naši nebyli nutili do společnosti, byla bych raději seděla doma u nekonečného vyšívání a jen tak pohodlně snila. Tehdy byla taková výchova, že děvčata nemají nic znát a nic vážně dělat, jenom utírat prach, klimpovat na klavír a šít si výbavu. Jít do společnosti, to znamenalo mít za zády maminku, dusit se v šněrovačce, nosit příliš malé střevíce a stydlivě říkat tanečnickům: “Ach, jděte, vy!” A jednou za čas omdlít, aby každý viděl, jak jsme jemné a delikátně chudokrevné. Řeknu vám, jsem ráda, že to mám za sebou; dnes jsem tlustá padesátnice i jděte, nemusíte být galantní; vždyť je pohodlnější, když si lidé říkají pravdu. Zkrátka tehdy byla slušná dívka vychovávána tak, že se musela zamilovat do prvního, kdo se o ni ucházel; a než ho opravdu poznala, měla dávno oddavky za sebou. A vidíte, přitom nebylo ani tolik nepovedených manželství jako teď.

Pan Foltýn se mi líbil; byl takový zdvořilý, elegantní a nosil monokl; hned se mi začal ukrutně dvořit, a i maminku okouzlit tak, že ho k nám na místě pozvala. Totiž maminka se chudák zmýlila: myslela si, že je z malostranských Foltýnů, – to byla taková zámožná cukrářská rodina; a než se vysvětlilo, že Bedřich je jenom sirotek po vrchnostenském úředníkovi, bylo už pozdě; já byla do něho po uši zamilována a chtěla jsem skákat do Vltavy, když nám budou bránit. Tatínek sic nechtěl o panu Foltýnovi ani slyšet, ale maminka ho nějak uprosila; prý když je právník a skoro advokát, bude si aspoň vědět rady s našimi pěti baráky, nebo co. Tatínek tedy chtěl, aby aspoň udělal doktorát, už kvůli tomu titulu; ale pak se rozhodlo, že se to všechno nechá až po svatbě, protože já jsem z lítosti začala tak kašlat a chřadnout, že se o mne báli. Přišlo to všechno tak nějak překotně, já nevím; ani nebylo pokdy si něco rozmyslet.

Proč jsem ho měla tak ráda? To přece člověk neví. Mně ohromně imponovalo, že je umělec a skládá hudbu; líbilo se mi, že je tak vzdělaný, světácký a něžný; ale nejvíc asi to, že to byl takový měkký a slabý člověk. Já byla hloupá, sentimentální husička, ale přece jsem nějak poznala, že on je ještě slabší a že potřebuje člověka, který by se o něho staral. To on jen tak vypadal, jako by se na všechno díval spatra; lidé si mysleli, že je bůhvíjak nafoukaný a domýšlivý, a zatím on byl nesmělý a lítostivý až hrůza. “Já se u vás cítím tak jistý, Charlotto,” říkal mně se líbilo, že mi říká Charlotta; Karla se mi zdálo být hrozně hloupé jméno, jako pro posluhovačku. “Já se u vás cítím tak jistý; vy jste tak klidná a trpělivá –” To ho teprve později zkazili kamarádi, – pěkní kamarádi, pane! říkalo si to samý umělec... On byl pan Foltýn až příliš měkký; kdo ho měl v rukou, mohl ho hníst jako vosk. Tehdy, když chodil za mnou, mluvil pořád o smrti; to na mne tak působilo, – já sama jsem nebyla zdravá, a každá mladá holka má doby, kdy by pro nic za nic chtěla umřít. Mladý člověk si neumí vážit života. Pan Foltýn mi říkal, že jsem bílá růže; to se mi strašně líbilo, a pila jsem potají ocet, abych byla ještě bledší. Pan Foltýn tehdy taky nějak pokašlával a večer míval ruce rozpalené horečkou; já myslím, že to bylo ze špatné výživy, – později mi říkal, že celé dny nejedl než housku, aby mi mohl přinést kytičku tuberóz nebo několik bílých růží. Na takové věci on si potrpěl. Nu, byli jsme děti; drželi jsme se za ruce a mluvili o tom, že brzo umřeme, – člověk přitom sebe sama tak krásně lituje a má pocit, že je příliš dobrý pro ten svět. Tím jsme se tak sblížili.

Když jsme se vzali, tak, to se rozumí, o smrti už řeč nebyla, jako by utál. Naši nám zařídili krásný šestipokojový byt, to se zas tatínek ukázal; a pan Foltýn se procházel v hedvábném županu a zářil. Bylo na něm vidět, jak mu dělá dobře být bohatý, a ohromně v tom uměl chodit. Líp, než kdyby se v tom narodil. Tak samozřejmě přijímal ten blahobyť a všechny ty drahé, nejlepší věci – I penězům přišel na chuť; při vši své okázalosti začal hlídat, aby se zbytečně neutrácelo, aby personál se vším šetřil a tak. Až jsem se skoro bála, aby se z něho nestal lakomec, ale naši říkali, jen ho nech, to je zrovna dobře; zámožní lidé musejí být šetřní. Jen by rádi viděli, aby dělal ten doktorát práv; ale první rok, to byly jako líbánky, tak se o tom nikdo ani nezmínil. Jenom pan Foltýn někdy začal sám; zakašlal a stěžoval si, že ještě není zdravý, že by ho študování zabilo... Vůbec, to vám bylo až divné, jak byl najednou úzkostlivý o své zdraví; při každém kýchnutí hned do postele,

a ošetřovat jsme ho museli jako malé dítě. To zas ano, se zdravím dost sekýroval, ale to u mohovitých lidí bývá, takový hrozný strach z nemoci a smrti. A já měla pocit, že je nejvíc můj, když mu dávám obklady nebo připravuju limonádu; proto jsem ho v tom spíš podporovala. Ani jsem si nevšimla, že se přitom ze mne stává jeho otrok; poznala jsem to, až už bylo pozdě, až se začal jeho jiný život. No, co dělat!

Ani hudbě se už tolik nevěnoval; pravda, někdy hrával a říkal, že by si měl vzít nejlepšího učitele, že v levé ruce nemá ten pravý úhoz, ale nikdy se k tomu nerozhodl. Občas v dobré náladě nám něco přehrál; tatínek, chudák, dojatě poslouchal a vždycky si liboval, Bedřichu, to zní jako perličky. Mně se nesmírně líbil, když tak horoucně hrál a pohazoval těmi kadeřavými vlasy; byla jsem na něho pyšná a říkala jsem si, aspoň dá tatínek pokoj s tím jeho doktorátem; vždyť to Beďáček nepotřebuje. Žádný umělec přece nemusí být doktorem. A když si potom projel vlasy rukou a s takovým malým, vítězným úsměvem vstal od klavíru, – to byly mé nejšťastnější chvíle. Jindy se zavřel ve svém pokoji, a to jsme ho za nic na světě nesměli rušit; říkal, že něco komponuje; celý dům musel chodit po špičkách – Jednou jsem tam náhodou vešla: ležel na otomanu s rukama složenýma pod hlavou... Tehdy se děsně rozlítl, že prý nemáme ohled na jeho tvoření, popadl klobouk a práskl za sebou dveřmi. Od té doby, kdepak, když šlo o umění, tak se mu nikdo neodvážil odporovat.

Až jednou byl zas tatínek u nás a chvíli mluvil kolem dokola; pak se pana Foltýna rovnou zeptal: kdy teda vlastně míní dělat ten doktorát. Bedřich zbledl a vstal. “Pane Mašek,” řekl, “tak abyste věděl, já jsem se rozhodl věnovat se jenom umění, ať je to komu vhod, nebo není. Dělejte si, co chcete; mně je má cesta jasná.” A sebral klobouk a šel. Tatínek, to se ví, dělal zle; umění, to prý není žádná existence, a on že nebude takový blázen, aby pana zetě pořád živil, a že si s panáčkem ještě zatrápeně promluví. Já, to se rozumí, jsem se dala do pláče, a maminka se postavila za mého muže. Ona si, chudák, pořád kladla za vinu, že jsem si ho vzala, a přitom jí lichotilo, že jí desetkrát denně líbal ruce. Mluvila do tatínka tak dlouho, až ho umluvila: aby mně nekazil lásku manželskou, a že takový skladatel nebo dirigent, i když mu to nevynese, má docela vážené společenské postavení a může se stát třeba profesorem na konzervatoři, a kdesi cosi. Tatínek sic bručel, ale pak si asi řekl, že za jeho peníze může někdo dělat třeba i umění. V té době utekla nějaká královská princezna s muzikantem; byla to velká ostuda, a na

muzikantech zůstalo něco jako podezřelého a přitom drobet vznešeného. Zkrátka i tatínek se smířil s tím, že má zetě umělce, a víc se o tom nemluvalo; jen pan Foltýn dával najevo, že je přece jen z jiného světa než naši.

Od té doby si nechal od lidí říkat Mistr. Mistr Beda Folten, a nejináč. Mně se to nelíbilo: jemu říkali Mistr Folten a mně paní Foltýnová, jako bych ani nebyla jeho žena. A potom zval k nám hudební a spisovatelskou společnost; to se jednou i dvakrát týdně u nás hrála kvarteta nebo klavírní čísla, a mívali jsme až padesát hostů, – to víte, pro mladou domácí paní to nebyla maličkost. Pan Foltýn vítal hosty v sametovém kabátě a s širokou černou vázankou, na zápěstí zlatý řetízek; musela jsem mu před hosty říkat “Bedo, vy”, a on mne oslovoval “paní Foltýnová”, aby to bylo vznešenější. Někdy se nechal uprosit a zahrál sám něco na klavír, ale vlastní kousky ne, to nechtěl; někdy se u nás poprvé hrály skladby mladších hudebníků nebo předčítaly nové divadelní kusy; říkalo se tomu premiéry u Foltýnů, – hrůzu peněz to stálo, co se toho při tom snědlo a vypilo. Většinou to byli docela milí, skromní a prostí lidé, ti umělci; pravda, někteří potom zůstali trčet dlouho do noci a s odpuštěním se ožrali, – jak ty koberce potom vypadaly a jak záclony a všechno natáhlo kouřem, škoda povídat! Já to neviděla ráda, ale pan Foltýn říkal, to víš, umělci!, na ty musíš brát jiná měřítka, přej jim, že se někdy dosyta nažerou. Já vím, říkal, co je to hlad. To ho těšilo, dělat tak trochu mecenáše a velmože. Hrozně rád se s nimi přel; nepil skoro nic, ale vášnivě debatoval o moderním umění. Pro mne to byly příliš vysoké řeči a šla jsem si raději lehnout; ale někdy až do rána bylo slyšet, jak můj manžel hlaholí a ty druhé hlasy blekotají pořád opileji. Když ho to těší, myslela jsem si; se mnou o takových věcech mluvit nemůže –

V té době chudák tatínek zemřel na mrtvici. Protože jsme drželi smutek, přestaly se u nás pořádat ty umělecké večery. Panu Foltýnovi to tuze scházelo, a začal chodit za muzikanty a literáty ven. Byla jsem skoro ráda, že má nějaké rozptýlení; po pravdě řečeno, já jsem se v té jeho umělecké společnosti nikdy necítila doma, zvláště teď, po tatínkově smrti, – to si člověk víc uvědomí, do kterého světa patří. Pak začali za mým mužem docházet všelijací literáti a muzikanti; pan Foltýn říkal, že s nimi pracuje, ale já myslím, že jim půjčoval peníze. Někdy naznačoval, že pracuje na něčem velikém, a zavíral se na celé dny a noci do své pracovny. Bála jsem se, aby zase nezačal kašlat; říkala jsem mu, prosím tě, nepracuj tolik, vždyť to nepotřebuješ. To ho rozčilovalo. Ty nemáš ponětí, křičel, co to je, tvořit;

umělec musí přímo shořet ve svém díle a obětovat mu všechno, své já, svůj celý život – A pak zase po celé týdny nedělal dočista nic, jen se válel a toulal, – prý se soustřeďuje, říkal. Nu, já tomu nerozumím; ale podle toho, co jsem viděla, tohle tvoření je moc divná práce.

Nevypadal dobře; začal být nedůtklivý a výbušný – to prý je jen umělecký temperament, říkal; ale já myslím, že se něčím trápil. Pořád mluvil o té své práci, to že bude dílo jeho života; měla to být opera, jenom mi bylo divné, že někdy ji jmenoval Judita a jindy Abelard a Heloisa; prý teď pracuje na libretu a pak hned začne skládat hudbu. Už prý to má v hlavě docela hotové, jen to napsat. A najednou, prásk! nechal všeho a po celé dny a noci byl tentam; vracel se bledý a horečnatý, – teď teprve, říkal, se dostal do toho pravého tvůrčího transu. A pak se zčistajasna ztratil docela a nechal za sebou jen dopis, že jde za svým uměleckým posláním. Můžete si představit, jak mi bylo. A den nato se dozvím, že utekl s nějakou cizí zpěvačkou. Já ji nebudu jmenovat, ale byla to stárnoucí ženská, velká a silná jako kobykla, která už ztrácela hlas a ještě za sebou po světě tahala zbytky své slávy; lidé se na ni chodili koukat a smáli se...

To je divné, já vůbec nemám žárlivost v povaze, snad že mám takovou rybí krev; nebo to už dávno mezi mnou a mým mužem nebylo takové, abych žárlila, – to nevím. Já jsem se spíš jen styděla, že utekl tak hloupě jako zamilovaný kluk a že to byla taková veřejná ostuda; ona prý ta stará planeta měla tyhle aféry v každém městě, kam přišla. Za deset dní se kajícíně vrátil; klekl přede mnou a zpovídal se, že to musel udělat, že v té ženské našel typ své Judity a že ho strašně inspirovala jako umělec. Umělec musí všechno, všechno obětovat svému dílu, tvrdil se slzami v očích, a musí jít přese všechno, aby své dílo uskutečnil. Umělec má na to právo, křičel zoufale a chytal mě za ruce; ty mě musíš pochopit a odpustit mi, u tebe se cítím tak jistý –

Já jsem se s ním vůbec nehádala; jen jsem si myslela, co ho to muselo stát peněz. Tak poslouchej, řekla jsem mu, můžeš tu zůstat; tamhle máš svůj pokoj, a před lidmi se nic nestalo. Ale mé jmění už spravovat nebudeš; na útratu ti dám, a o své věci se budu starat sama. Bylo mi až divné, jak se dovede ženská zatvrdit. Odešel uraženě, a od té doby měl na nose napsáno, že jsem mu hrozně a nespravedlivě ublížila.

Lidé jsou divní; předtím, když měl plné ruce peněz, byl skoro lakomý; teď probendil svou apanáž, sotva ji dostal, a pak se zavíral vyčítavě do svého

pokoje a tvořil. Sešel až příliš, a začal dokonce pít; jednou nebo dvakrát jsem přišla na to, že mi vzal z kabelky nějaké peníze – Neřekla jsem nic, ale asi poznal, že to vím; tak začal naznačovat, abych prý si dala se svými penězi pozor před služebními. Nu, nechávala jsem pak schválně občas ležet tuhle nebo tamhle nějaké peníze, aby si je vzal; každý z nás věděl, že to ten druhý ví, ale nedávali jsme to najevo, abychom se před sebou nemuseli stydět. Tehdy se taky stýkal s divnými lidmi, jako byl ten slepý Kanner, – toho jsem se zrovna bála; pan Foltýn ho vždycky opil koňakem, a pak ten Kanner hulákal a třískal do klavíru, no, hrůza z něho šla. Já vím, byla jsem slabá, měla jsem to nějak zatrhnout; takové zvíře přece nepatří do kvartýru. Ale to máte to, – myslela jsem si, jsou to muzikanti, a do toho se neplet; aspoň že má Bedřich to své umění a bere to s ním tak vážně. To teda je pravda, v té době pořád něco psal a škrтал, přehrával si na klavíru a zase si to běžel zapsat; po celé noci jsem ho slyšela šramotit a chodit po jeho pokoji. Zhubnul hrozně, jen mu ten nos čouhal a vlasy mu takhle stály kolem hlavy. “Teď ukážu všem,” říkal, “co ve mně je! Budete koukat, kdo je to Beda Folten, vy všichni!” Přitom mu oči zrovna hořely, jako by i nás, co jsme mu jenom sloužili jako otroci, zuřivě nenáviděl. A pořád s tím slepým Kannerem, někdy ho i v noci sebral někde v putyce a dovlekl k sobě domů, a tam křičeli a tloukli do klavíru; ráno jsme toho Kanneru našli třeba spát na chodbě – Vidíte, to všechno jsem si nechala líbit; říkala jsem si, třeba opravdu pan Foltýn skládá něco velkého a potřebuje se tak bohémsky povyrazit. Jednou se nějak hrozně pohádali; já slyšela křik, hodím na sebe župan a běžím do pánova pokoje. Ten Kanner sedí v lenošce, kope kolem sebe nohama a vríská jako podřezávané prase, a tady na tváři mu teče krev; pan Foltýn stojí nad ním s nožem v ruce, pěnu u huby, a koulí očima jako pominutý. Tehdy jsem udělala pořádek, to se neptejte; ten Kanner se víckrát neukázal. Pan Foltýn se dal do pláče, že ho ten chlap umělecky vydíral, že vykrádal jeho myšlenky; proto prý se tak rozzuřil, že by ho snad zabil, kdybych tam nebyla přišla. Měla jsem co dělat, abych ho utišila, tak byl zoufalý; i z okna chtěl skákat. Pane, já neměla lehký život!

Pak to dělalo po nějaký čásek dobrotu; pan Foltýn pilně psal, tichý, jako by ho zařezal. Říkal, že už dokončuje svou operu o Juditě a Holofernovi; prý je to úžasná látka. Přehrával mi na klavíru některé arie a pasáže; já sic hudbě moc nerozumím, ale řeknu vám, třeba ta scéna, jak je Judita ve stanu s Holofernem, – to bylo jednomu až úzko: taková divoká

vášnivost nebo křeč, – já nevím, kde se to v mém muži vzalo. Přitom měl na rtech zase ten malý, vítězný úsměv, který jsem mívala ráda. Nechte být, on musel být přece jen veliký hudebník. Možná génius, já nevím. Říkala jsem si, nu, šťastné manželství to zrovna nebylo, ale napíše-li Bedřich něco velikého, tak jsem aspoň nežila nadarmo.

Tehdy k nám chodil jiný muzikant, pan Trojan se jmenoval; ale to vám jako by ani nebyl umělec: dlouhý a hubený, s brejlemi na nose, spíš jako nějaký vědátor; takový tichý, plachý, uctivý člověk. Byl u opery korepeditorem nebo čím, a prý znamenitý hudebník. Ten sedával s panem Foltýnem po celá odpoledne a jen tam tak potichu mluvili a ůkali na klavír. Vždycky jsem jim sama donesla kávu a koláčky, a ten pan Trojan se div nepřerazil, jak honem uctivě vstával a klaněl se; všude bylo nastláno notových papírů – Pan Foltýn jen koukal, abych už byla pryč; tak byl zažrán do té práce. A o jiném s ním nebyla řeč, jen ta opera, – to prý je totiž ukrutná práce, dělat instrumentaci či co. Jednou jsem se s tím panem Trojanem ve dveřích div nesrazila, když odcházel; zarazil se a začal koktat: “Milostpaní... milostpaní, řekněte mu, ať toho nechá... nebo ať to předělá! Prosím vás, řekněte mu to!”

Bylo mi Bedřicha líto, že si s tím dal tolik práce – “Vy myslíte,” ptala jsem se, “že nemá talent?”

“Ale ne,” vyhrkl skoro netrpělivě. “Talent má, ale... já na talent nedám. Talent nic není. Na hudbu musí být... něco víc, něco, co není jen v uších –” Mávl rukou, nevěděl, jak to říci. “Řekněte mu... aby ze sebe udělal jiného člověka! Sbohem!” A už byl pryč. Takový podivín. Při večeři jsem se panu Foltýnovi zmínila, že snad ten Trojan má nějaké námitky proti jeho opeře.

Zrudl a položil vidličku. “Řekl ti něco?”

“Ale ne,” povídám. “Jen mám takový dojem. Rozumí on hudbě tak moc?”

Pan Foltýn pokrčil rameny. “Rozumí, ale... nemá za mák fantazie. Takhle oratoria skládat, to ano, – ale na operu musí být přímo ďábelská fantazie. Kdepak Trojan, to je takový umělecký fakír, vyschlý jako troud... Umělec přece nemůže být živ jako mnich.” A tak dál, – takhle o tom začal sám, a přitom jako by se hádal s tím panem Trojanem: že umění se nedá dělat bez vášně, že umělec se musí citově a pudově vybičovat, a kdesi cosi.

“Já vím,” povídám, “co se toho vybičování týče. To už jsem slyšela, že zase běháš za nějakou zpěvačkou.” – Bylo to prý docela mladé děvče, zrovna

30 Život a dílo skladatele Foltýna

se vypeřila z konzervatoře a už jednou nebo dvakrát zazpívala pár not na divadle. Jak říkám, já nedovedu zárlit, ale když na to přivedl řeč sám, tak nebudu dělat hluchou, ne?

Pan Foltýn ani nemrknul. “Představ si,” křičel, “ten Trojan si myslí, že pro ni Judita není! Taková vyložená, jedinečná Judita! Jen v ní ještě probudit to propastné ženství, to erotické běsovství,” a já nevím co ještě; já, víte, takové řeči nemám dvakrát ráda.

“A to v ní chceš probudit ty, ne?” povídám.

Nafoukl se, jako by se to rozumělo samo sebou. “Proč ne?” vyjel sebevědomě. “Abyste věděli, já z ní udělám velikou umělkyni, já, Beda Folten! Může být ráda, že mne poznala! Ve mně je něco barbarského, něco holofernovského; já z ní uhnětu Juditu tělem i duší –” Představte si, že to říká u stolu své zákonité manželce! Nikdy jsem ho neviděla tak velkolepě sebevědomého; křičel o sobě, o svém umělectví a o tom, jak by ho všichni chtěli ujařmit, i takový Trojan a kdekdo; a zas o tom, jak pohrdá tím malým a měšťáckým prostředím – Co prý by jinde ve světě znamenal Beda Folten! Ale teď už prý půjde bezohledně za svým dílem; teď teprve cítí svou strašnou a barbarskou tvořivou sílu –

Měl pěnu na rtech, podbradek se mu třásl a tloukl pěstí do stolu. Mně vám ho bylo najednou až líto. A jej, myslela jsem si, tak to, chudáku, s tou tvou operou dopadá asi špatně, a nic s ní už nebude! Tak jsem to zčistajasna pochopila, ani nevím jak; asi proto, že se tak křečovitě a zrovna zoufale naparoval. Už asi nic neuděláš, člověče, a budeš se s tím muset smířit. Skoro se mi nějak ulevilo; nechá toho umění a bude aspoň pokoj... Máme být z čeho živi, a není nám už dvacet let, tak nač se zmitat! Ne že bych nebyla nejšťastnější na světě, kdyby Bedřich něco velkého udělal a měl úspěch; ale v nás ženských je někdy až touha nebo potřeba rezignovat. To se člověk cítí jaksi víc doma či co.

Toť se ví, po nějaký čas ho nebylo doma skoro vidět, běhal se za tou zpěvačkou; jen jsme ho slyšeli ráno v koupelně pískat a zpívat, aby jako ukázal, jak je šťastný a mladý; vždycky kytku v knoflíkové dírce, nažehlený a navoněný, a okázale zářil. Nu, myslím si, že u ní mnoho nepořídil. Vracel se domů až k ránu, aby se zdálo, že byl u ní jako na noc; zatím prý sám a sám vysedal v kavárnách nebo barech u grenadiny a čekal, až budou zavírat, a pak ještě do svítání coudal po ulicích. Služka ho viděla, jak si doma před zrcadlem maluje na tváře skvrny od růže, aby vypadal jako ulíbaný, když

přišel v županu k obědu a zíval na celé kolo, – takové komedie! Myslela jsem si, to dělá, aby nebylo tak nápadné, že nechal té opery. Ale nenechal; já nevím, kde sebral nějakého Molendu, a div si ho k nám nenastěhoval; zas se s ním zavíral do své pracovny a dával najevo, že pracuje, že dokončuje tu svou Juditu – Jednou našel v novinách jméno té své mladé zpěvačky. Položil noviny a vycedil nedbale: “Ta holka prý říká, že bude zpívat mou Juditu! Blázen! Na tu ještě dávno nedorostla...” Tím to bylo odbyto.

Ten Molenda býval medikem, ale víc ho bavila muzika a flámy; prý hrával medikům v putykách a skládal parodie a písničky. Byl to mladý, v tváři jako napuchlý posměváček a tatrman, ze všeho si dělal šoufky; ale muzikant rozený, a nápadů měl, jen mu ta muzika z prstů tekla. Nechal medicíny a skládal šlágry, tanga a takové věci; prý si tím přišel na pěkné peníze. Potom se zničehonic ztratil a uchýtil se v Americe, prý ve varieté, v nějaké černošské bandě nebo jako hudební výstředník. Pak se zas vrátil jako sešlý flákač a děsně pil; v té době ho našel pan Foltýn a navázal s ním to kumpánství. Bývali spolu po celé půldny v pánově pracovně, hádali se a hráli na klavír; ale vždycky z toho nakonec byl nějaký valčík nebo tango. Měl byste vidět, jak se při tom ten Molenda pitvořil a poskakoval na stoličce, když bříňkal a zpíval ty své kousky; člověk se musel zlobit i smát, takový to byl šašek a kejklíř. Já nevím, jak ti dva se mohli tak spřáhnout; Bedřich byl od náтуры spíš vážný a slavnostní – Večer táhli na flám, to se rozumí, když na to pan Foltýn měl. Někdy byl ten šašek Molenda jako zoufalý, a pak pil tím víc; potom přišel bledý a rozčuchaný a dlouho, divoce hrál na klavír... až zas z toho bylo takové jeho m-cara m-cara.

Jednou po takovém divočejším období oba nějak vystřízlivěli a jenom strkali hlavy dohromady; nato bylo z pánova pokoje slyšet samý foxtrot a tango a zas takové milostné serenády – Víte, já mám veselou muziku ráda, raději než tu vážnou, ale... já nevím, jak bych to řekla: k Bedřichovi se to nějak nehodilo. Začali k nám jezdit velcí páni, samý řiditel to byl: takoví velmožové, každý vypadal, jako by mu patřilo půl Ameriky; a pan Foltýn se tvářil nesmírně důležitě a říkal tomu konference. Při těch konferencích bylo slyšet, jak můj muž hlaholí a Molenda bříňká ty své foxtroty, – nu, moc se mi to nelíbilo. Jednou večer pan Foltýn chvíli okolkoval a naznačoval, že už jednou musí s něčím doopravdy začít a že teď ukáže, co Beda Folten umí; že už taky jednou chce vydělat své peníze a žít jako kníže – a pak s tím vzrušeně a velkolepě vyhrkl. Ohromný plán prý. Napíše s Molendou

filmovou operetu. Libreto prý už skoro mají, a co se hudby týče, šlágry jako hrom. Dnes jde jenom film, hlásal, a je prý už načase, aby to konečně vzali do rukou praví umělci; ze začátku se musí ovšem přijít s něčím lehčím –

Mně se až sevřelo hrdlo, jak mi ho bylo líto; asi to na mně viděl, a začal horlivě ujišťovat, že to vynese fantastické peníze, a pak že se zase vrátí k své Juditě. Projížděl si vlasy rukama a křičel jako vždycky, když chtěl sám sebe o něčem přesvědčit. Až prý bude mít světový úspěch s tou operetou, půjde i Judita do celého světa. Jen proto, jen proto prý to dělá. Nemysli si, dnes by i Mozart a Smetana psali pro film, tvrdil horečně; a ostatně to libreto je prý tak poetické –

Poslechni, povídám mu, tak to už zase máš plotky s nějakou filmovou herečkou?

Zarazil se a zčervenál. “Proč myslíš? To se rozumí, že musím mít konference s filmovými umělci! Je tam ohromná ženská role, Heloisa... Na tu máme báječnou zpěvačku; je to nové jméno, ale břink má to děvče, a hlásek a sex-appeal – Ve filmu musí být sex-appeal, rozumíš? Neboj se, to bude fantastický úspěch! Ta ženská jednou půjde do Hollywoodu, to ti mohu dát písemně –”

Počkej, povídám mu, to mě tak dalece nezajímá; já bych chtěla vědět, proč s tím jdeš na mne.

To máš tak, začal, a teď to z něho lezlo. Filmoví producenti jsou prý nadšeni tou myšlenkou a rozhodně ji chtějí dělat, to už je ujednáno. Ale má-li to být světový úspěch, musí se pořídit velkolepá výprava a kdesi cosi. To se rozumí, že se ty peníze vrátí nejmíň trojnásob; ale je třeba předem hotových peněz, aby se té myšlence mohlo dát, co jí náleží –

Kolik? ptám se ho.

Pan Foltýn několikrát polknul, až mu ohryzek poskakoval. Není to prý ani tak moc. Stačilo by... půldruhého miliónu. Směšně málo proti tomu, co to musí zaručeně vynést –

A máš toho půldruhého miliónu? povídám.

Pan Foltýn polykal dál a projížděl si vlasy rukama. Totiž... totiž že počítal s tím, že bych já mohla prodat jeden nebo dva domy – Abyste věděli, z těch pěti baráků po tatínkovi už dva byly pryč. A že prý to bude pro mne báječná investice; dá prý mi černé na bílém, že do roka mi vyplatí jednou tolik. Když já ti to řeknu, křičel, tak se na to můžeš spolehnout! Vždyť je to mé dílo, a i tobě musí na tom záležet, abych jednou prorazil –

Tak počkej, řekla jsem mu. Já už jsem na to manželství doplatila dvěma domy, když nepočítám své zkušenosti. Ale to je jedno. Jenže tak jedno, člověče, mně všechno přece jen není, abych ti ještě pomáhala takhle se jako muzikant zahazovat. Ne. Na tohle nedám ani findy. A víckrát už mi o tom, prosím tě, nemluv!

Pan Foltýn vstal s očima plnými slz a dělal, že chce jako odejít. To jsem nečekal, vypravil ze sebe uraženě, že mně budeš tak málo věřit! Já ti přísahám, že to dělám jen pro svou Juditu! Tolik jsem ji nabízel... sta a tisíce jsem dal za opisy, ale pokud člověk něčím neprorazí jako skladatel, je všechno marné. Tak to je se mnou konec, šeptal a mávl zoufale rukou. Konec, konec! Šel ke dveřím a zastavil se s klikou v ruce. Abys věděla, mumlal, já se teď budu muset zastřelit!

Ty? povídám. Nesmysl.

Stál se svěšenou hlavou jako kluk, který se k něčemu přiznává. Já jsem totiž... podepsal směnky, koktal a potahoval.

Na kolik?

Na... sedm set tisíc. – Potom vyšlo najevo, že to bylo na milión a dvě stě tisíc; ale to už byla pro něho maličkost.

Prokrista, člověče, povídám, jaképak směnky, když nemá ani šesták!

Já jsem jim řekl, že jsem spolumajitelem tvých domů, koktal zdrceně. Já jsem tak počítal s tím, že do toho ty peníze vložíš... když je to tak zaručený úspěch...

Pro živého boha, křičím, ty blázne, vždyť to je podvod, cos udělal!

Já vím, on na to. Ale já jsem to udělal kvůli Juditě. Já vím, že jsem ztracený člověk. Tak dobře, křikl vztekle a hodil hlavu nazad, zabte si mne! Beda Folten se vás o nic neprosí!

Měla jsem toho zrovna dost. To tak, ještě se budeš napařovat, myslím si. Dělej si, co chceš, povídám, ale já tu věc dám svému advokátovi. Zatím by bylo zbytečné dál o tom mluvit.

Celou tu noc šramotil pan Foltýn ve své pracovně, bouchal zásuvkami a chvílemi přehrál několik akordů na klavíru, jako by se s ním loučil. Ráno zmizel, a deset dní se neukázal. V pokoji zůstal jenom smrad, jak pářil papíry; na koberci u kamen ležel ohořelý list s nápisem: "Judita, opera o pěti dějstvích. Napsal a složil Beda Folten." A v kamnech plno spáleného papíru. Dívala jsem se, byl to jen čistý notový papír.

Náš advokát byl starý moudrý pán, přítel nebožtíka tatínka. Jako

právník mi radil: jen nechte, ať ho, lumpa, žalují. Ale jako starý přítel rodiny moc souhlasil, když jsem ho požádala, aby to raději nějak srovnal. S jednou podmínkou, paní Karličko, řekl mi: že se s tím fanfárem dáte rozvést; jinak vám pomalu nezůstane ani klika od těch pěti domů, co váš nebožtík táta stavěl. Já nevím, jak to udělal; nakonec koupil ty směnky asi za čtyři sta tisíc a zavřel je do své kasy.

Zatím se pan Foltýn vrátil domů, sešlý tak, jako by nocoval v parku na lavičkách; řekl, že si jde jen pro nějaké věci, ale byl tuze rád, když mu služka přinesla na tácu oběd; prý div jí slzy nevyhrkly, jak jí děkoval a jak se mu třásla dojetím brada. Byl tichý ve svém pokoji jako myšička; pořád psal nebo skoro šeptem hrál na klavíru. Potom sebral své noty a někam s nimi šel; byl listopad, a on si schválně nevzal zimník a běžel jen tak, v sametovém kabátě a s vlající kravatou, aby vypadal jako hladový umělec. To byly takové jeho schválnosti.

Když na něho náš advokát uhodil s tím rozvodem, tak prý pan Foltýn plakal. Já to uznávám, řekl. Já to uznávám: spojit svůj život s osudem umělce je peklo. Řekněte paní Charlottě, že jí vrátím volnost. – Nedělal žádné potíže; takový prý byl pokorný a uctivý – Jenom když mu advokát řekl, že mu vysazují malý měsíční důchod, pro který si může chodit k němu do kanceláře, napřímil se prý, zrudl a uraženě křičel: Co? Peníze? Myslíte, že jsem žebrák? Raději pojdu hladem, než abych přijímal almužnu!

Tak dobře, povídá advokát, tak já to paní Karličce řeknu.

Pan Foltýn prý se chytil za hlavu a zachechtal se jako zoufalec. Máte pravdu, mumlal, jsem žebrák! Jsem umělec! Prosím vás, nemohl byste mi dát předem pět set korun?

Od těch dob o něm mnoho nevím. Jednou jsem ho potkala na ulici, – nu, co vám budu říkat, jak mi bylo! Vypadal jako blázen, tu vlasatou hlavu nesl zrovna v oblacích, na krku špinavou pentli a pod paží noty – Každý měsíc si chodil do kanceláře pro peníze, prý pyšný jako bůh, jen ty peníze strčil nedbale do kapsy a vykládal, že právě vyjednává se Salcburkem nebo Metropolitan Operou v Americe o premiéře Judity. Nebo říkal, že teprve teď se cítí volný, že prý umělec je nejvíc umělcem v bídě a blátě, a takové věci. Jednou přišel jako v horečce, a že prý už za týden se bude Judita předvádět na zkoušku v nějakém filmovém ateliéru, prý jenom pro zvané hosty; přijedou prý se na ni podívat dirigenti a operní manažeři z celého

světa. Přitom dal mému advokátovi dvě vstupenky, – jednu pro vás, řekl, a druhou, kdyby někdo snad měl zájem –

Nu, to se rozumí, že jsem tam nešla.

Asi za týden jsem dostala zprávu, že ho odvezli do Bohnic; za dva dny tam, chudák, zemřel. V novinách o jeho smrti nebylo ani zmínky – Vystrojila jsem mu slušný pohřeb v krematoriu; vždycky si přál být spálen, – říkal, jako fénix. Přece jen se s ním přišlo rozloučit dvacet nebo třicet lidí, hlavně muzikanti, co k nám chodívali na ty hudební večery. Ale taky pan Trojan tam byl a tak smutně koukal těmi brejličkami; nescházel ani ten šašek Molenda se svou partou, a plakal jako kluk. Přišla i ta mladá zpěvačka, co za ní nebožtík kdysi páčil, teď už slavná a veliká, – bylo to od ní hezké. Ale to nejdivnější, – najednou vám spustí varhany a hrají Händelovo Largo, ale tak úchvatně... To hrál jeden slavný profesor konzervatoře. A pak smyčcové kvarteto. Naši největší muzikanti, představte si! Zahráli mu Beethovenův kvartet... Já nevím, kdo tu slávu obstaral, snad pan Trojan nebo kdo; ale bylo to tak krásné a slavné, že se mi nesmírně ulevilo a mohla jsem konečně plakat. Pan Foltýn musel být přece jen velký umělec, když ho pochovávali takoví umělci a nic za to nechtěli. Nic naplat, měl pohřeb jako pravý muzikant.

– – Tak si někdy říkám, – snad opravdu mohl něco vytvořit. Já jsem jistě nebyla žena pro umělce, to vím, ale poskytla jsem mu aspoň blahobyt a překážela jsem mu tak málo, jak jen může ženská překážet. Snad jsem mu dost nerozuměla; ale obyčejný člověk může dát jen to, co má. Aspoň pěkný náhrobek jsem mu dala udělat: bronzovou lyru a přes ni větvíčku vavřínu. A nápis jenom: Beda Folten. Nic víc.

5. Univ. prof. dr. Strauss

Abelard a Heloisa

S panem Foltenem jsem se seznámil, když jednou uspořádal domácí koncert s naším soukromým “profesorským” kvartetem (dva profesoři, jeden soudní prezident a náš výtečný první houslista, zřízenec anatomického ústavu), ve kterém jsem hrál violu; v jeho domě totiž bývaly hudební večery se slušným programem. Když se po skončeném muzicírování pan Folten dověděl, že můj obor je vlastně srovnávací literární historie, zatáhl mě do vedlejšího pokoje; dělal na mne dojem vzdělaného, bohatého a vznešeného mladého muže, nadšeného pro hudbu a pro všechno krásné. Vzal mě tedy stranou a začal, že je fascinován látkou Abaelarda a Heloisy a že by z ní chtěl udělat román nebo dokonce operu; kdybych prý byl tak laskav a řekl mu něco o Abaelardovi a jeho době.

Náhodou je to tak trochu můj koníček, to jedenácté a dvanácté století se svou scholastikou a rozkvetlým mništvím; bojím se, že jsem se tehdy poněkud zapomněl a docela seminárně docíroval o středověkém nominalismu, rozebíral Glossulas super Porphyrium a polemizoval se Schmeidlerem; já totiž tvrdím, že dopisy Abaelarda a Heloisy jsou aspoň zčásti pravé. Pan Folten poslouchal, jako by ho to nesmírně zajímalo, ačkoliv nevím, co by mu Abaelardovy Glossulae nebo Introductio in theologiam byly platny pro operu; ale v té profesorské ráži jsem na to nemyslel. Dokonce jsem mu slíbil, že když ho ta látka tak zajímá, půjčím mu k prostudování příslušnou literaturu. Pan Folten byl nadšen a děkoval mi předem. Líbilo se mi, že skladatel nebo básník má tak vážný vztah k své látce a snaží se ji odborně proniknout; proto jsem mu poslal celý balík pramenů, různé abaelardovské edice, Hausratha, Carriera a kdeco. Po čase jsem ho potkal a ptám se, co dělá Heloisa. Prý na ní bez ustání pracuje, sdělil se mnou pan Folten; láska Abaelarda a Heloisy je prý to nejvášnivější a nejvznešenější téma pro operu, jaké si lze představit. Těšilo mě to; dvanácté století se svým konfliktem duchovního řádu a lidských, už trochu předrenesančních činitelů je opravdu zajímavá a skvostná doba. Nechtěl

jsem od něho ty prameny žádat zpět, dokud by mu mohly být inspirací nebo vodítkem. Bohužel později jsem ho ztratil z očí, takže jsem mu nemohl poslat nové, kriticky komentované Geyerovo vydání Abaelardova traktátu *De unitate et trinitate divina*; byla tam zajímavá poznámka o tom, proč byl Abaelard zavřen do kláštera.

Později jsem se k své lítosti doslechl, že pan Folten zemřel v bídě; moje knihy, zejména vzácné a už nedostupné vydání Cousinovo z roku 1849, se asi po jeho smrti ztratily. Škoda, překoda, že mladý, nadaný skladatel nedokončil, jak se zdá, svou operu o Abaelardovi a Heloise; je věru vzácný případ, že umělec přistupuje k své látce, jež ho citově upoutala, s takovou hlubokou vážností a odbornou přípravou.

6. Dr. J. Petru

Text k Juditě

Panu Foltenovi jsem byl představen ve foyeru divadla při jakési premiéře. Už dříve jsem o něm slyšel jako o nesmírně bohatém a přitom uměnímilovném mladém muži. Při prvním seznámení na mne učinil dojem trochu afektovaného a ješitného, ale srdečného mládence; nelíbily se mi jeho kotlety, jeho monokl, jeho navoněná elegance a zlatý řetízek na zápěstí. Upřímně řečeno, myslel jsem si: snob. Tiskl mi neobyčejně vřele a nadšeně ruku a hned mě zval k nim, “k paní Charlottě a ke mně, na naše intimní múzické večery”, jak řekl. Naléhal tak, že jsem slíbil přijít, byť nerad; pak ještě došla tištěná pozvánka na soiree musicale chez Mme et Maître Beda Folten. Comme chez soi.

Zažil jsem jenom jeden takový múzický večer. Folten s vlající kravatou a v sametovém kabátě mě vítal s překypující srdečností. “Pojďte jen, pojďte,” hlaholil, “tady jste u umělců!” Jeho žena byla poněkud bezvýrazná, nedokrevná, ale zřejmě hodná paní; připadala mi jako Marta, která je tu jen proto, aby se starala o jídlo a pití a tu a tam se zdálky mateřsky a plaše usmála na osamělého hosta, se kterým zaboha nevěděla o čem mluvit. Zato měli vypůjčené dva číšníky z kavárny, které jsem znal; navlékli jim krátké kalhoty, hedvábné punčochy a dokonce bílé pudrované paruky na palicích, aby se ještě vydatněji potili, když roznášeli čaj a sekt. Mohlo tam být na čtyřicet lidí, – většinu z nich jsem znal; polovina byla na rozpacích jako já, zatímco druhá polovina měla naspěch toho co nejvíc sníst a vypít. Bylo v tom všem něco nuceného a jaksi nesourodého. Folten obcházel žoviálně ve svém sametovém kabátku, toho poplácal po lopatkách, onoho vlekl k bufetu, tam se dvořil nějaké hudební paničce, – taková divná směs blahosklonnosti, kolegiality, reprezentace a příliš chtěného familiérního sans-*façon* nebo bohémského *pas de chichi*. Pak nás vehnali do “hudebního pokoje” a posadili na zem, na polštáře, na pohovky, nebo nás opřeli o krb a veřeje, a hrálo se; jeden mladý skladatel přehrál svou klavírní svitu a nějaká slečna na houslích skladbu vlasatého a brejlatého mládence, který ji

doprovázel na pianě, – myslím, že to nebylo špatné; ale já byl víc upoután tím, jak Folten s paní sedí uprostřed pokoje na křeslech jako královští manželé, a kolem nich se na zemi a na polštářích rozložili “ti umělci”; Folten pokyvoval hlavou se znalecky přimhouřenýma očima, zatímco paní Foltýnová svírala rty a zřejmě myslela na rozkazy služebnictvu. Já nevím, proč mě to všechno jaksi dráždilo k zlosti; asi u nás nejsme děláni na takovou vznešenost.

Po programu mě vzal Folten důvěrně pod paži a zatáhl mě do malého salónku. “Jsem tak rád, že jsem se s vámi seznámil,” ujišťoval mne horoucně, “a byl bych šťasten, kdybych vám v čemkoli mohl posloužit.” Nevěděl jsem o ničem, co by pro mne pan Folten mohl udělat; i pokračoval, že si neobyčejně a jedinečně váží mého úsudku jako divadelního kritika a estetika. “Já totiž mám rozkomponovanou operu *Judita*,” prohlásil s malým uzarděním. “Sám jsem si k ní napsal i libreto. Podle mého,” řekl a projel si hřívu rukama, “podle mého si má skladatel napsat text sám; jenom pak je jeho dílo opravdu z jednoho kusu; není v tom žádná cizí osobnost, žádná představa, která nepochází z jeho nejvlastnější intuice –”

Proti tomu se koneckonců nedalo nic namítat. Folten to několikrát se zálibou různými slovy opakoval a rozváděl, až konečně vyklopil, co ode mne chtěl. Abych prý byl tak nekonečně laskav a přečetl si to jeho libreto. A abych mu upřímně řekl, kdyby v čemkoliv neobstálo před nejpřísnější kritikou. “To víte, jsem spíš muzikant nežli básník,” omlouval se, a znovu: jak si bezmezně váží mého úsudku, a kdesi cosi. Co dělat: snědl jsem u něho dva chlebičky, musel jsem mu tedy říci, že s největší radostí a podobně. Tiskl mi vřele ruku. “Zítřka vám pošlu rukopis; a teď, prosím, pojďme mezi tu mladou chasu.” Mladá chasa zatím už začala pít jako duha a povykovala, až okna drnčela; paní domu se k tomu bezradně a nuceně usmívala, a Folten volal: “Jen vesele, děti, jako doma! Tady jste mezi umělci!”

Den nato přišel rukopis, uložený v ohromném koši s vínem, hrozny, langustou a kdečím; měl jsem sto chutí mu to vrátit. Libreto bylo hrozné: několik pěkných veršů nebo obstojná pasáž, a pak jedna nebo dvě stránky paranoického blábolení; pak zase slibný kousek dialogu nebo scéna s jakýms takýms reliéfem, a znovu ty popletené, velkohubé tirády; chtělo to být démonické, chtělo to být vášnivé, ale bylo to až maniakální a nestvůrné ve své patetické nabubřelosti. Figury se vynořovaly bez začátku a souvislosti, a najednou se ztratily; polovičku jich autor zapomněl vůbec uvést ve výčtu

osob... V prvním aktě miluje Juditu pastýř jménem Ezron, ve třetím aktě je z něho vojevůdce Roboán, a pak zmizeli oba. Prostě chaos. Nevěděl jsem si rady, co tím vlastně Folten míní; listoval jsem v rukopise znovu a četl jeden Holofernuv dialog s poťouchle klinkajícími, nenápadně ironickými verši, a najednou mě napadlo: tohle mohl napsat jenom Franta Kupecký!

Nedalo mi to, sebral jsem rukopis a šel jsem večer za Kupeckým do jeho hospody. “Přečti si tyhle verše, Frantíku,” povídám. “Co jim říkáš?”

Kupecký na ně mrkl a šklebil se. “Nejsou špatné. Ale to dál, to tam už nepatří.” Listoval v rukopise a kroutil hlavou. Potom se začal řehtat. “Lidi,” říčel, “lidi, tohle se povedlo!”

“Frantíku,” řekl jsem, “podívej se, tenhle Juditin monolog vypadá, jako by to napsal Tereba, nemyslíš?”

Kupecký potřásl hlavou. “Tak on i Tereba,” mumlal. “Inu, pravda, taky neměl co žrát!”

“Kolik vám za to dal?”

“On?” bručel Franta. “Mně dal tři tisíce za celé libreto, ten špína; ale v tomhle salátu jsou ode mne jen tři kousky. Ty nejlepší verše vynechal.” Začal se šklebit jako čínský bůžek. “Gesamtkunstwerk! Koukám, to mu muselo psát aspoň pět lidí! Tohle například je Vosmík. A tohle,” hloubal nad jednou stránkou, “od koho by mohlo být tohle? Judito, Judito, proč váhají tvé kroky – Toho ani neznám. ,V mé hruď kosmaté‘ – to by mohl být Lhota. Pamatuješ se na jeho verš: ,... jak duní krok kosmatých mužů...‘? Ty neznáš Lhotu? Takový mladý a slaboučký jako holátko...”

“Prosím tě,” ptal jsem se, “jak si u vás tu práci objednával?”

Kupecký pokrčil rameny. “No, jak! Přišel sem... jako náhodou. To se ví, měl ohromnou radost, že vidí drahého básníka –”

“Na hudební večery tě nezval?”

“Ne,” řekl Franta důstojně, “taková čuňata on nezve. U něho musíš být bohém, ale s lakýrkami. Salónní, víš? Tady v putyce se mnou seděl, ten mecenáš! Já jsem schválně dělal nalitého, abych mu mohl tykat; ten se ti svíjel,” chechtal se Kupecký. “Nu, a pak začal, příteli, já komponuju operu; libreto si píšu sám –”

“– aby to bylo dílo z jednoho kusu.”

“Právě. Ale že má hlavu plnou hudebních myšlenek a nemůže se dost soustředit na to libreto. Kdybych prý mu zhruba sestavil děj a napsal několik nápadů a monologů všem... Prý aby měl prozatímní vodítko pro hudební

inspiraci. Hrozně toho namluvil, člověče! Ten ti musí mít tvůrčí muka, takový skladatel...”

“A ty sis mu řekl o zálohu, vid,?”

“Jak to víš?” divil se Kupecky. “Poslechni, neměl bys pro mne nějakou práci?”

“Neměl,” řekl jsem. “A to slabomyslné blábolení, co tam je, to si asi napsal pan autor sám, že?”

“Kdepak,” bručel Franta. “Na to měl jednoho mladého poetu, takového v lakýrkách, co k němu chodí.”

“Blázen?”

“Asi ne,” mínil básník Kupecký. “Ale u poetů to nikdy pořádně nevíš.”

Když si Foltene přišel pro rukopis, mluvil jsem k němu asi takto:

“Podívejte se, Foltene, tohleto nejde. Jak jste sám ráčil výtečně podotýkat, umělecké dílo má být jako z jednoho kusu. Tohle, čemu říkáte libreto, vypadá, jako by to psalo pět lidí. Jako byste vzal pět textů, každý od někoho jiného, a bídně to po kouskách zpatlal dohromady. Nemá to hlavy ani paty. Nemá to souvislý děj. Každá scéna má jiný sloh, jinou intonaci a jiné figury... Můžete to zahodit, Foltene!”

Několikrát malomyslně polknul a mrkal jako nešťastný školák. “Pane doktore,” koktal, “nechtěl byste to sám trochu upravit? Já bych to ovšem nežádal zadarmo...”

“Ne. Prosím vás, jak můžete od několika lidí kupovat texty a pak to vydávat za své vlastní libreto? To se přece nedělá!”

Podivil se a trochu se dokonce urazil. “Proč ne? Judita je přece můj duševní majetek! Udělat z Judity básnické dílo nebo operu, to je můj nápad, pane!”

“Je,” řekl jsem mu. “Jenomže před vámi měl ten nápad už nějaký Joachim Graff a Mikuláš Konáč a Hans Sachs a Opitz a Hebbel a Nestroy a Kaiser a operu o ní složil nějaký Serov a Wetz a Honegger a Goosens a Emil Nikolaus Reznicek – Ale proto se může napsat třeba ještě tučt oper o Juditě,” dodal jsem honem, když jsem viděl, jak je zdrcen. “Záleží na tom, jak se ta látka pojme, ne?”

Zřejmě se potěšil a zazářil. “Právě! A to pojetí je čistě mé! Víte, jak Holofernes probudí v panenské Juditě ženu... takovou zběsilou erotickou posedlost; jen proto ho Judita zavraždí... To přece je ohromná myšlenka, ne?”

Bylo mi ho skoro líto; zřejmě neměl ponětí, jak je to všechno už opotřebováno. “Inu,” řekl jsem, “já myslím, že víc záleží na hudbě. Víte co, poproste nějakého slušného dramatika, aby vám napsal sám celé libreto; ale ať se na to taky podepíše, rozumíme?”

Vřele mi tiskl ruku a dojatě mi děkoval. Prý jsem ho pochopil a vnukl mu novou chuť do práce, – čím, to nevím. A poslal zas takový velkolepý koš s ananasy, slukami a Marií Brizard. Asi proto, že o sobě říkal, že je vášnivý senzualista a hédonik.

Za nějaký měsíc se objevil znovu a zářil víc než kdy jindy. “Pane doktore,” zatroubil vítězně, “nesu vám svou Juditu! Teď je to konečně to pravé! Teď jsem do toho vložil svou celou koncepci! Já myslím, že tentokrát budete spokojen i se stavbou a dějem –”

Vzal jsem od něho rukopis. “To jste psal sám, Foltene?”

Maličko polkl. “Sám. Celé sám. Já jsem nemohl svěřit jinému svou vizi Judity. To je tak čistě má představa –”

Listoval jsem v manuskriptu; za chvíli jsem byl doma. Prostě lajdácky přeložená a místy hanebně porušená Hebbelova Judita; do ní nastrkáno něco ze suchých parodických veršičků Kupeckého, Lhotova kosmatá hrud’ a zase něco z těch slabomyslných tirád –

“To mi stačí, Foltene,” povídám. “Někdo vás napálil. Vždyť to je ze čtyř pětín plagiát Hebbelovy Judity! S tímhle nesmíte jít na veřejnost.”

Folten zrudnula polknul. “Snad by se tam mohlo dát,” hájil se slabě, “– podle Hebbelova dramatu napsal Beda Folten.”

“Nedělejte to,” varoval jsem ho. “S tím Hebbelem se tam nakládá, že to volá do nebe; na to by měl být trest smrti. Víte co, já to raději hnedle spálím.”

Vytrhl mi rukopis z rukou a tiskl jej na prsa jako poklad. “Opovažte se, vy,” křičel a oči mu zahořely zoufalou nenávisť. “To je má Judita! Má! To je moje, naprosto moje představa... Na tom tak málo záleží, že... že...”

“Že už ji někdo napsal, ne?” Viděl jsem, že vůbec nechápe, abych tak řekl, mravní stránku věci, a že je do své Judity až dětinsky zamilován; snad by se ten člověk zabil, kdyby mu ji někdo chtěl vymluvit. Pokrčil jsem rameny. “Třeba máte pravdu, Foltene. Když člověk něco miluje, je to v jistém smyslu doopravdy jeho. Koukejte se, já vám něco navrhnou: já si budu o vašem libretu myslet, že to je šmejd a plagiát, a vy si budete o mně myslet, že jsem idiot nebo co, a je to.”

44 Život a dílo skladatele Foltýna

Odešel ode mne hluboce uražen. Od té doby jsem pro něho nebyl než literární hnidopich, mrzácký pedant a nevím co ještě. To tedy je pravda: nenávidět uměl jako pravý literát. V tom si nezádal s nikým.

7. Váša Ambrož

Mecenáš

Byli jsme v mistrovské škole konzervatoře, tři chudí hoši: houslista Procházka, řečený Ládíček, tlustý a ospalý Mikeš, zvaný Fatty, a já. Z čeho jsme byli živi, to ví milý bůh; asi z toho, že jsme si pořád mezi sebou půjčovali jednu dvacetikorunu, kterou Fatty jednoho šťastného večera vyhrál u klavíru v nočním lokálu.

Jednou si nás zavolal náš milovaný učitel a Mistr a radostně nám ohlásil: “Mládenci, měl bych pro vás mecenáše!” Prý k němu přišel zámožný přítel umění a řekl mu, že je ochoten podporovat dva nebo tři nadané budoucí skladatele. Sto padesát korun měsíčně, hoši, řekl nám; není to mnoho, ale dáte-li si na sobě záležet, může to být později víc. Tak ať mi, holoto, neuděláte ostudu, končil starý dobrák dojatě, a ať se mi slušně chováte! Pamatujte si, že musíte mít čisté límce a že se klobouk nedává na piano. A už koukejte mazat, abyste se představili!

To se rozumí, koukali jsme mazat; sto padesát korun, to byl pro nás neuvěřitelný dar z nebe. Když jsme zazvonili u pana Foltenu, připadalo nám, že nás je celé stádo, samý nadějný skladatel v černých oblýskaných šatech, a dělali jsme se co nejtenčí, aby nás nevypadalo tolik. Panská s bílou zástěrkou nás uvedla k panu Foltenovi; seděl u ohromného psacího stolu v brokátovém zlatém županu a psal. Zvedl hlavu, nasadil si brýle, které ho dělaly starším a přísnějším, a pozorně si nás jednoho po druhém prohlédl. Byl patrně (nevím ovšem proč) s námi spokojen, neboť na nás přátelsky zakýval a řekl: “Tak to jste vy? Mně vás doporučil váš učitel. To je veliký umělec, pánové! Veliký umělec a člověk!”

Mumlali jsme, že zajisté ano. Pan Folten zazvonil a vstal. Ve mně hrklo, že jsme snad něco provedli a že nás nechá vyhodit; Fatty rozčileně funěl a Ládíček se velkýma očima rozhlížel po tom sametovém pokoji. Ale nevyhodili nás, jen přišla ta švihlík panská a udělala kniks docela jako na divadle. “Annie, přineste pánům čaj,” kázal pan Folten. “A posadte se, pánové! Tady, prosím!” Mumlali jsme sice, že rádi stojíme, ale museli

jsme se usadit do křesel, v jakých jsme ještě neseděli. Fatty se zabořil tak hluboko, že leknutím ustrnul, Ládíček nevěděl co s dlouhýma nohama, a já jsem iniciativně zahájil hovor tím, že jsem nesměle odkašlal. Pan Folten se vrhl do svého křesla a sepnul špičky dlouhých prstů. “Veliký Mistr,” opakoval ještě jednou. “Já vám, pánové, blahopřeji k takovému učiteli. Vůbec věnovat se umění je krásná životní dráha. Krásná... a těžká. Já vím nejlíp, jakým utrpením je být umělcem.” Přitom si projel křtici dlouhou rukou. “Musíte být připraveni na tvrdý a odříkavý život – –” Fatty Mikeš uděšeně mrkal a Ládíček bloudil očima po těch záclonách a kobercích. Pan Folten mluvil o nepochopení, se kterým se veliký umělec setkává, a já jsem chvílemi vydával různé zvuky souhlasu. Do toho přišla panská s ohromným podnosem; Ládíček se jí vrhnul vstříc, aby jí ten tác vzal galantně z rukou, ale asi to nemělo být, protože si toho nevšimla a postavila tu čajovou nádheru před nás. Jakživi jsme něco takového neviděli: koflíky jako dech, plno křehkých talířků, konvice s čajovým extraktem, konvice s vařící vodou, karafa s rumem, karafa s citrónem, konvička se smetanou, mísa s obloženými chlebičky, talíř s biskvity, miska s cukrovím a kdedo ještě, a teď to všechno ta panská před nás rovnala na stůl. Ládíček si ji docela nestydatě prohlížel velkýma poetickýma očima a vypadal, jako by ji chtěl vzít za ruku; Fatty úžasem tajil dech a šťouchal mě pod stolem, a já za ně obstarával hovor tím, že jsem občas řekl “ano”.

“Poslužte si, pánové,” vybídl nás pan Folten, a sám nám naléval čaje. “Světlý? Tmavý?” ptal se. My jsme toho dne ještě nejedli; Fatty vjel rukou mezi chlebičky a už nesl k ústům kus bohatě obložený šunkou a lososem. Ještě včas jsem ho kopnul, aby počkal. Pan Folten si zatím nalil čaje a pomalu jej míchal stříbrnou lžičkou; cukr si nevzal. I učinil jsem totéž. Fatty v rozpacích položil svůj chlebiček na krajkový ubrus, aby nezamazal talířek, a míchal také. Pan Folten míchal zádumčivě dál a rozjímal o trudném údělu umělce v dnešní době; přitom si vzal malou sušenku, po drobtích ji ukusoval a zapíjel hořkým čajem. I učinil jsem totéž, ukusoval sušenku a zapíjel hořkým čajem. Fatty se na mne tázavě podíval a vzal si taky sušenku. Doufám, že jsme na pana Foltenu udělali dobrý dojem. Potom se Ládíček probudil ze svého žasnutí, dolil si koflík rumem a začal se cpát obloženými chlebičky; bohužel jsem ho nemohl kopnout. Vždycky říkám, že tihle houslisti se nedovedou chovat a příliš mnoho si o sobě myslí. Když to viděl Fatty, vzal svůj chlebiček a zakousl se do něho. Asi to nemělo být,

protože pan Folten se na něho zadíval a řekl: “Vy tedy jste klavírista, pane – pane –?”

Nešťastný Fatty zrudnul, polknul plnými ústy a položil půlku chlebička zpátky na ubrus. “Mikeš,” vypravil ze sebe zaškrčeně. “Ano.”

Pan Folten se ho chvíli vyptával, zatímco Ládíček pokojně požíral jeden chlebiček za druhým. Pak došlo na mne; pan Folten se vlídně ptal, odkud jsem, kdo byl můj otec, kterou hudbu mám nejraději, a podobné mému věku přiměřené otázky. Potom se podíval na Ládíčka. Ládíček vstal, protáhl se jako nažraná kočka a jakoby nic šel ke klavíru, kde ležely tmavohnědé housličky; vzal je do ruky, brknul na ně znalecky a jen tak na půl huby se zeptal: “Mittenwaldky?” To bylo první slovo, které promluvil.

Pan Folten zazářil. “Ano. Z vlastní ruky mistra Matthiase Klotze. Okamžik, já vám ukážu atest.” Podívali jsme se s Mikšem na sebe. Počkej, Ládíčku, to ti nedarujem! Zatím si Ládíček Procházka nasadil chraptivé housličky pod bradu, párkrát je přejel smyčcem a začal hrát píseň od de Fally. Ten kluk v tom uměl chodit, jako by se jakživ stýkal jenom s mecenáši. Pan Folten se snesl do křesla a poslouchal se zavřenýma očima, pochvalně pokyvuje hlavou. “Dobré,” řekl nakonec. “Nemáte něco vlastního?” Ládíček ani nemrkl a spustil své variace na dětský motiv; odehrál tři, řekl “Tak”, položil housle a šel si zase sednout k chlebičkům. Pan Folten se podíval na mne. Už jsem seděl za klavírem a pustil jsem se celkem statečně do svého Andante; dnes vím, že jsem si v něm ledacos přisvojil z našeho drahého učitele, ale tehdy jsem byl na své Opus 3 dost pyšný. Potom došlo na našeho geniálního Fattyho; měl děsnou trému a špatně zahrál svou skvělou chaconnu s nádherným basovým ostinatem. Pan Folten na to neřekl nic; přiznám se, že mě to trochu mrzelo – pravda, Fatty hrál toho dne prabídně a při každé chybě nakrabil tváře jako tlusté dítě natahující moldánky, ale ta jeho chaconna byla tak čistá skladbička, že kdo trochu rozumí hudbě... jenže kdo jí opravdu rozumí?

Dopadlo to celkem dobře; pan Folten prohlásil, že má o nás živý zájem, a s velkým taktem nám rozdál zavřené obálky; jak se ukázalo, v každé byly dvě zbrusu nové stovky. Dokonce nám srdečně podal ruku, a abychom prý za měsíc přišli zas a zahráli mu něco nového. Vraceli jsme se opojeni štěstím; měli jsme svého mecenáše, měli jsme podle svého mínění peněz jako slupek a vůbec nebe plné houslí; jenom Ládíček se pořád lítostivě vracel k té panské; mládenci, vzpomínal, všimli jste si těch jejích střevíčků, a toho

čepečku? – Zvláštní, když jsme tam přišli podruhé a potřetí, už se nám zdaleka nezdála tak apartně hezká; a ještě zvláštější, – ukázalo se, že s těmi dvěma stovkami se nám nevedlo o nic líp nežli bez nich. Jak to přijde, to nevím.

Měsíc nato jsme se přihrnuli, každý pod paží několik listů not: skladbičku věnovanou Mistru Bedovi Foltenovi. Ládíček složil fandango pro housle s doprovodem klavíru, já zhudebnil jednu báseň a Fatty přinesl malé, klasické rondo pro klavír. Pan Folten měl upřímnou a velikou radost; sám sedl ke klavíru a přehrál mou píseň, bzuče si k tomu nápěv; přehrál si i Mikšovo rondo a spokojeně kýval hlavou. Hrál dost neškoleně, ale se zřejmou rutinou a hudebním citem. Potom jsem s Ládíčkem hrál to fandango; Ládíček do toho ještě vložil čertovské improvizované pizzicato a la guitarra, a pan Folten přímo zářil. “Dobře, hoši,” řekl, “mám z vás radost.” Pak se rozhovořil o komponování. “Myslím, mládenci, že je chyba skládat, co vás zrovna napadne. Já bych takovému mladému skladateli dal úkol, a teď, chlapíku, ukaž, co z toho uděláš! Na osobní inspiraci máš dost času, až najdeš svůj styl.” Zamyslel se a pak řekl: “Mne by zajímalo, kdybyste například všichni tři zpracovali stejné téma. Pak bych vás líp poznal a mohl vám poradit, kterým směrem jít...” Přejel si rukou čelo. “Například... například takovou malou předeheru: noc ve vojenském táboře. Noc jako před bitvou. To je silně hudební představa, ne?”

Fatty vyvalil oči. “A... svítí přitom hvězdy?”

Pan Folten si zakryl dlaní oči. “Ne. Je spíš před bouří. Já vidím rudé blesky na obzoru. V táboře duní bubny a troubí strážé –”

“Jaké to má být vojsko?” ptal se Ládíček suše.

“Proč?”

“Kvůli nástrojům.”

“Správně,” souhlasil pan Folten a pochvalně kývl. “Řekněme... vojsko krále Nabuchodonosora, ne? Aby to bylo hodně exotické.”

Fatty vypadal zdrceně. “Ale to přece byli pohani,” vyhrkl.

Pan Folten se na něho udiveně podíval. “To by vám překáželo?”

Fatty zrudl a byl zřejmě docela nešťasten. “Když člověk o nich nic neví,” koktal. “Kdyby tam aspoň byly hvězdy... To už se dá spíš vyjádřit!”

“Tvořivý umělec si dovede představit všechno,” mínil náš mecenáš. “Ale já vás nenutím. To byl jen takový můj nápad.” Tentokrát byly v obálce pro každého tři stovky. Kupodivu, nevystačily nám o nic déle než ty dvě

předtím. Na penězích je asi nějaká divná kletba: nikdy jich není dost, ať jich máš víc, nebo méně.

To se rozumí, dali jsme se do práce s tím Nabuchodonosorovým táborem, aby měl pan Folten radost. Ládiček se krátce rozhodl, že to musí být “takové saracénské”, a nandal do partitury samý turecký buben a tympány a táhlé vzdálené vytí, “jako když zpívá muezzin (jenže Ládiček tvrdohlavě říkal muzein); mně vyšlo něco jako lyrické nokturno se stydlivým náznakem vojenského čepobití; zato Fatty se do nocí potil s Nabuchodonosorovým táborem a rval si zoufalstvím vlasy, že do toho nemůže dostat “ty rudé blesky na obzoru”. Pořád prý tam má hvězdy, – noc bez hvězd, tvrdil beznadějně, to přece není žádná noc, to je jen pustá černá díra! Nakonec to bylo malé heroické largo pro klavír, snad nejlepší věc, kterou do té doby Fatty napsal; ale s vojenským táborem to nemělo zrovna mnoho společného.

Náš laskavý mecenáš byl velmi spokojen; studoval naše výtvary s brejlemi na nose a hýbal potichu rty. “Není to špatné,” bručel uznale nad Ládičkovou partiturou. “Ten šakalí motiv je dobrý nápad.” Ládiček nás kopl, abychom se nezmínili o jeho muzeinovi. Mně pochválil to čepobití; ale nad Fattyho largem se chmuřil a dloubal se párátkem v uchu. “Trochu chladné,” usoudil. “Nemá to tu velikost.” “Ano,” šeptal zdrcený Fatty.

“Poslouchejte,” rozhodl se pan Folten, “vám by snad spíš sedělo takové malé pastorále. Představte si stádo ovec... a mladý pastýř hraje na šalmaj píseň lásky –”

“Ano,” ševalil Fatty oddaně mrkaje, ale na jeho buclatých tvářích se rozhostil výraz hrůzy; až mu vyrazil na čele pot, když si představil to stádo ovec a pastýřskou píseň lásky. Ládiček dostal za úkol slavnostní pochod barbarského vojevůdce. “Asi takhle,” řekl Ládiček pohotově a bubnoval prsty na stole barbarský pochod. Mně pan Folten přidělil nějaké verše, abych se pokusil je zhudebnit. Prý je to sbor žen bědujících nad hrůzami války. Ty verše se mi zdály být děsné, samé “Ký žal, ký žal” a takové věci. Ale ruka pana Foltena byla tentokrát ještě víc otevřena, i snažili jsme se vyhovět mu co nejlíp.

“Víš co, Fatty,” povídám, “já ti udělám to stádo ovec i se šalmají a písni lásky; nějaké to bečení a lásky sen, to je zrovna má specialita. A ty bys zato zhudebnil ten Ký žal. Ty jsi jako dělaný na Ký žal a na sbor matek. Však on pan Folten nepozná, kdo co dělal.”

Ta píseň lásky se mi povedla tak, že se ctnostný Fatty až červenal; tak to vrkalo a vášnivě nylo. “Poslechni,” bránil se Fatty, “to mu nemůžu dát, vždyť by se mi vysmál! Copak já na to vypadám?” Zato Ký žal dokonale vyfiguroval jako cantus firmus; přidal mužskou ozvěnu a zakončil to táhlou altovou monotónií, že šel člověku mráz po zádech.

Když jsme panu Foltenovi odevzdali své úkoly, netajil se svým uspokojením; jenom se přes okraj mého pastorále podíval skoro vyčítavě na Fattyho. “Je to chladné,” řekl s politováním. “Pěkně vypracováno, ale docela bez vášně.”

“Ano,” mumlal nešťastný Fatty. Asi si na něho náš mecenáš zasedl.

“Vy jste ještě nemiloval, že?”

“Ne,” šeptal Fatty kajícně.

“To je chyba,” usoudil pan Folten. “Umělec musí milovat vášnivě, bezuzdně, dionýsky –”

“Ano,” vydechl Fatty a vyděšeně mrkal malýma očkama; asi se bál, že náš mecenáš bude od něho příště žádat doklady o nějaké bezuzdné vášni. Místo toho však dostal jenom za úkol zkomponovat “motiv panny, která jde s amforou ke studni”. Zřejmě si oddychl; to bylo něco pro něho. Mně byl přidělen recitativ herolda, který vypovídá někomu válku; a Ládiček dostal úkolem milostné duo pastýře Ezrona s nějakou Juditou. To duo jsem složil já, a Ládiček udělal hlasatele, protože měl rád fanfáry; přidal tam šest trubačů, – “šest horn, člověče,” liboval si, “to už je slyšet!”

Pan Folten nás div neobjímal, když jsme mu přinesli své partitury. Byl s námi otecky spokojen. “Ty partesy, mládenci, si schovám, až z vás budou velicí muzikanti. Vidím, že děláte pokroky.” Měli jsme ho opravdu rádi; byl velkomyslný a nesmírně miloval hudbu: co víc se může od člověka žádat? Vypytával se nás, jak žijeme, jaké máme styky, a kdesi cosi. “To nejde, hoši,” řekl energicky, “já bych vás měl trochu uvést do světa. Velký umělec se musí umět pohybovat i v nejvyšší společnosti. Musí být jako kníže. Jednou přijde doba, kdy budete jít s králi a milovat nejvznešenější princezny –”

Fatty hrůzou vykulil oči, kdežto Ládiček jen mrknul, jako by chtěl říci: co se týče těch princezen, tak třebaš hned.

“Počkejte,” pokračoval pan Folten. “Já tu mívám skoro týdně hudební společnost. Vynikající umělce, intelektuály, kritiky a takové lidi... Docela intimní společnost, ale vám by jednou mohla být užitečná, ne? Získáte si

řadu známostí, – to umělec musí mít. Aspoň budete mít otevřenou cestu k úspěchu. Hoši, jaké máte šaty?”

Ukázalo se, že nejlepší jsou ty, které máme na sobě.

Pan Folten si nás kriticky prohlédl a svrátil nos. “To by nešlo. Víte co, já vám dám ušít pěkně smokingy. A vy pak přijdete mezi mé lidi a zahrajete něco ze svých kompozic, že? To bude pro vás nejlepší start do života.” Byl zřejmě rád, že nám může prokázat i tuto službu; poslal nás k prima krejčímu, a prý ať se přijdeme v nových šatech ukázat.

Dobrá, přišli jsme; byl žhoucí letní den, a nám se zdálo, že se celý svět ohlíží, když vidí za bílého dne putovat po ulici tři mládence ve večerním úboru. Dlouhý Ládiček kráčel nedbale jako krásný a vznešený princ, mně bylo, jako bych šel k biřmování, kdežto Fatty se potil a nadouval nešťastně tváře, jako by se ubíral na popraviště a přitom by ho ten smoking škrtil v podpaží. Pan Folten spráskl ruce nad našimi košilemi a střevíci. “To nejde, mládenci,” prohlásil. “Musíte si ještě koupit pořádné motýlky, košile a lakýrky; a příští čtvrtek sem přijdete v osm hodin večer, budu mít společnost. Rád bych, abyste zahráli ty skladby, co jste mi věnovali.”

Dobrá, dostavili jsme se v plném postroji úderem osmé: Ládiček nonšalantní jako kníže, já slavnostně vzrušený a Fatty Mikeš trémou ztuhlý, jako by byl ze dřeva. Tíkli jsme u Foltenů na zvonek, a přišel nám otevřít lokaj v hedvábných punčochách a bílé paruce. “Šmarjá,” vydechl Fatty, ale Ládiček vznešeně vešel, jako by měl doma lokajů deset; kde se to v těch houslistech bere! Jinak v předsíni nikdo.

“Páni jsou hudebníci?” zeptal se lokaj. “Račte sem, ohlásím vás pánovi.” Nacpal nás do malého pokojíku a nechal nás, abychom se dívali jeden na druhého. Za chvíli se objevil pan Folten v hnědém sametovém kabátku s vlající kravatou. “Nazdar, mládenci, nazdar,” řekl chvatně a roztržitě, “hned vám nechám přinést něco k jídlu.” A už byl pryč.

Za chvíli veplula panská s podnosem. “Máte se najíst,” hlásila. Ládiček strčil do úst chlebiček a jal se ji obtěžovat; přijímala to docela samozřejmě, kvikajíc “vy jeden a “nechte si to” a podobné věci. Fatty měl nějak stažené hrdlo, že ani nemohl vzít do úst; i já, benjamín našeho tria, jsem byl jaksi zaražen, ale nevěděl jsem čím. Když panská vyplula, vyplazujíc na Ládička jazyk, zvedl Ládiček obočí a řekl: “Mládenci, tak se mi zdá –”

“Co?” vydechl Fatty stísněně.

Ládiček pokrčil rameny. “Já bych šel raději domů.”

Potom se objevil ve dveřích lokaj. “Mistr Folten vás čeká.” Šli jsme husím pochodem za ním. Ve velkém salónu stál pan Folten ve svém hnědém kabátku vedle málo hezké, všední a nejistě se usmívající paní. “Má drahá,” děl pan Folten rytířsky, “dovolte, abych vám představil své mladé přátele.” Mumlali jsme něco o zvláštní cti a líbali její krátkou měkkou ruku. Zatím pan Folten radostně vítal prvního hosta. “Jen pojdte, jen pojdte,” hlaholil nadšeně, “jako doma!” Pak přišel druhý a třetí host; pan Folten si nás už nevšiml. Ládiček mě šfouchl loktem: “Koukej, žádný smoking!” Stáli jsme tři v koutě jako černý ostrůvek, zatímco pan Folten u dveří vyražel srdečné vítací pokřiky a jeho paní podávala přichozím ruku s nejistým a milým úsměvem. Přicházel host za hostem, vrhl tázavý a cizí pohled na naši černou skupinu a kráčel pružně do vedlejšího salónu, kde byl patrně bufet. Bylo nám čím dál tím víc horko: nikdo neměl smoking. A nikdo s námi nemluvil.

“Co máme dělat?” šeptal jsem.

“Počkej,” sykl Ládiček a rýpl do žeber Fattyho, který stál strnule jako krátká tlustá modla. “Člověče, hýbej se trochu!” Fatty skutečně zamrkal a zachvěl se. “Měli bychom se rozejít,” šeptal Ládiček vztekle, “aby nás nebylo tak vidět!” “Kam?” vydechl Fatty s hrůzou. Zřejmě trpěl tak, že měl na krajíčku pláč – ponížením nebo čím; jeho dětské rty se křivily a třáslly. Ládiček zbledl a stáhl obočí; vypadal v tu chvíli skvostně. Zrovna v ten okamžik vedl pan Folten k bufetu nějakou moc slavnou osobnost, soudíc podle toho, s jakým překypujícím nadšením ji vítal. Ládiček udělal dva kroky a lehce se uklonil. “Dovolte, pane,” řekl hlasitě, “abych vám představil skladatele Mikše.” Slavná osobnost se překvapeně podívala, a chudák Fatty se zděšeně uklonil jako padající pytel mouky. Pan Folten zrudl a něco polknul. “Ano, ano,” vyhrkl chvatně a nervózně. “Velmi nadaný skladatel. A to je pan – pan – pan Procházka.” Ládiček natáhl k slavné osobnosti ruku s nestoudnou urozeností prince. “Těší mne, pane!”

“Kdo to byl?” šeptal ustrnulý Fatty.

“Nevím,” děl Ládiček lhostejně a zamračeně.

Pan Folten se vracel od bufetu, a rovnou k nám. “Páni,” řekl s tichou zuřivostí, “nezapomínejte, že tu nejste jako hosté, ale jako – jako –”

“– placení muzikanti,” napověděl Ládiček klidně. “Prosím.”

Pan Folten se otočil na patě a vrátil se ke vchodu. Zatím se už velký salón naplňoval hloučky hostů vracejících se od bufetu.

“Pojďte, mládenci,” šeptal Ládiček. “Do hudebního salónu!”

Tam už bylo přistaveno piano Steinway doprostřed pokoje, a na něm tmavohnědé mittenwaldky. A naše skladby, krasopisně věnované Mistru Bedovi Foltenovi. Já vím, byla to od nás vzpoura domestiků; ale nemohli jsme si pomoci. Najednou to zařinčelo, m-ca, m-ca, m-cárára, hezky od podlahy, já s Fattym na čtyři ruce u klavíru, Ládíček s mittenwaldkami pod bradou, zkrátka prima šraml z noční kavárny; Fatty se nadšeně šklebil a Ládíček se točil a nadnášel jako hotový cikánský primáš; ještě si, neřád, shrnul do čela kadeř vlasů. Ve dveřích se objevily zděšené tváře. Břinkali jsme tím ohnivěji, a Ládíček se tím víc nadýmal a ukláněl a zřejmě se chystal hrát hostům do ouška. Ale to už tu byl pan Folten a zabouchl za sebou dveře. “Byl bledý a trásl se vztekem. “Zbláznili jste se, vy – vy –”

“Promiňte, pane,” děl Ládíček zvedaje udiveně obočí, “copak tu nejsme jako domácí kapela?”

Za půl minuty jsme stáli na ulici; ale ulevilo se nám. Ráno jsme panu Foltenovi poslali zpátky své nové šaty; ale mstitel Ládíček dřív ještě sehnal svíčku, aby svůj smoking pokapal voskem.

Měli jsme tehdy pocit, že jsme se ve svém mecenáši zklamali; od té doby jsme ovšem museli jako muzikanti ledacos spolknout a nebylo to o mnoho lepší. Ostatně i pan Folten se v nás zklamal: žádný z nás se nestal skladatelem. Náš ubohý Fatty, náš geniální Mikeš, brzo zemřel Parkinsonovou nemocí po chřipce; Ládíček Procházka nějak zmizel v Rusku, a já jsem jenom, jak stává na plakátech psáno, “u klavíru Váša Ambrož”.

8. Dvě poznámky

Ve vyprávění paní Karly Foltýnové padla zmínka o dvou osobách, jež hrály určitou, byť jen epizodickou roli v životě a díle Bedy Foltena. Z důvodů nasnadě ležících nebylo možno získati jejich vzpomínky na zesnulého skladatele; i zařazujeme na toto místo v zájmu časové i věcné souvislosti aspoň něco málo údajů a podrobností, které jsme o řečených dvou osobnostech mohli přímo nebo nepřímo sebrat.

První z nich byla ona “cizí zpěvačka”, jak ji označila paní Karla Foltýnová. Byla to kdysi skutečně jedna z nejslavnějších operních hvězd, a o jejích primadonských rozmarech, o jejích láskách a špercích, o jejích honorářích a porušovaných kontraktech se vypravovaly neuvěřitelné věci. Tehdy ovšem, když hostovala na naší scéně, její pěvecká sláva už hodně pohasínala; bylo jí značně přes padesát let, zatímco Beda Folten sotva překročil svou třicítku. Nicméně byla ještě impozantní ženský zjev, a její vystoupení nebylo takovým neúspěchem, jak naznačeno; aspoň její herecké umění působilo stále ještě mohutným dojmem.

Pisatel těchto řádků byl sám v divadle, když tehdy pohostinsky zpívala v Carmen; o přestávce potkal ve foyeru Bedu Foltenu. “Jak se vám líbila?” ptal jsem se ho.

Folten udělal malou grimasu. “Vůbec ne,” řekl suše. “Příliš stará.”

“Jak by ne,” povídám mu. “Spočítejte si, že už byla slavná, když byla milenkou...” A jmenoval jsem mu jednoho z nejslavnějších operních tvůrců světa, který tehdy byl už nějakých dvacet let nebožtíkem. Člověk takové věci neříká ani ze zlomyslnosti, ale jaksi mu to nedá.

Beda Folten na mne vypouklil oči. “Jistě? Ale to je úžasné! Jak to víte?”

“To přece je známo,” řekl jsem. “Potom měla toho a toho,” a jmenoval jsem jednoho panovníka, jednoho velkého tenoristu a jednoho proslulého spisovatele. Na Foltenu to zřejmě udělalo ohromný dojem. “Poslyšte, to musí být báječná ženská,” vyhrkl s obdivem. “Tu bych chtěl znát!”

Když po finále padla opona, viděl jsem Foltenu stát v první řadě sedadel; tleskal jako šílený, div nepřepadl do orkesty. Zůstal tam skoro poslední a zuřivě tleskal; dočkal se toho, že se mu slavná diva zvlášť poklonila a poslala mu rukou polibek.

Za dva dny s ním utekla někam do Alp; měla ještě zpívat v Madame Butterfly nebo v čem, ale byla to zas jedna z jejích pověstných eskapád. A za další tři dny se u mne objevil Beda Folten, zničený a rozrušený, že se mu až brada třásla. “Prosím vás,” šeptal, “prosím vás, nechte mě několik dní u vás; já teď ještě nechci domů...”

Spráskl jsem ruce. “Člověče, to už vás ta stará Venuše vyhodila?”

Zrudl a uraženě se zamračil. “Co vás nemá,” vycedil mezi zuby. “Ta se do mne tak vášnivě zbláznila... Hrozná baba! Uvidíte, že za mnou přijede... Já nechci, aby mě našla!”

“Foltene,” povídám, “proč jste s ní vlastně utekl?”

Rty se mu třáslly a namáhavě polykal. “Když... když jsem si myslel, že na ní bůhvíco je! Vy sám jste mi říkal, kdo všechno ji miloval...”

Zůstal u mne asi týden; z některých narážek a podřeknutí jsem usoudil, že si s ní najal vilu někde u Wolfgangsee; ale už první noc se strhl děsný kravál, a nezrotná operní bohyně mu hodila na hlavu celý soubor broušených sklenic. Jak se zdá, ráno nato ujela do Itálie, a Folten se potichu vrátil.

Bylo mi ho v té věci vlastně líto. Myslím, že to u něho vůbec nebylo to, čemu se říká milostné poblouzení, ale spíš jakási ctižádost: protože byla milenkou jednoho z největších skladatelů, nějakého krále a kdekoho, nebo protože sama byla tak slavná a pověstná, nu, kdož ví; někdy si říkám, že se snad aspoň touto cestou chtěl stát čímsi jako následníkem toho skvělého muzikanta a tvůrce, který ji kdysi miloval. Snad se mu to zdálo být osudem hodným velkého umělce, připálit si prsty na tomto téměř historickém plameni. Ještě po létech rád ukazoval jakousi stopu po krticích na krku a tvrdil, že to je památka na ránu dýkou. Prý ze žárlivosti. A pak tajemně naznačoval: to mu udělala božská ta a ta, víte, co byla milenkou toho slavného skladatele. I mně vypravoval tuto verzi; patrně už zapomněl, že jsem tu příhodu znal trochu blíž.

Druhá osoba, o které se paní Foltýnová ve svých vzpomínkách zmínila, je “slepý Kanner. Jde tu asi o Ladislava Kanneru, nyní zmizelého, který byl svého času dosti znám v jistých hudebních kruzích a na zapadlejších místech pražského nočního života. Byl skutečně téměř slepý a byl muzikantem; ale kde se učil hrát, nikdo neví. Fanaticky nenáviděl konzervatoř a opovrhoval “učeními pány hudebníky”; stačilo mu někoho ukázat, že je to “pán z konzervatoře”, a už ho div nezaškrtil v záchvatu zuřivosti. Byl malý, plešatý

a děsně špinavý; obličejem připomínal něco mezi Verlainem a Sokratem. Bydlel, jak se zdá, kdesi za Olšany v prkenné boudě, kde ovšem neměl klavír a nic; z čeho žil, není známo, ale kolem půlnoci ho bylo možno najít v té nebo oné putyce od Žižkova až po Košíře, pokud tam byla aspoň jedna tlustá sklepnice a jakékoliv bídne a křaplavé piano; to už byl namol opilý a blábolil a poučil nepřičetně ty skelné a nevidomé oči. Chvillemi vstal a šel ke klavíru hrát; když byl opilý, chodil vždycky hrát, jako jiní chodí na záchod; bylo to u něho něco jako neúkojné, nutkavé a nečisté vyměšování. Někdy vztekle a posměšně parodoval skladby “pánů hudebníků”, – bůhví kde je při svém způsobu života vlastně slyšel; jindy hrál jen pro sebe divoké a temné improvizace; a jindy hrál za peníze, ale nikdy ne cizí skladby nebo písně. Když mu někdo řekl, Kannere, zahrej mi valčík z Rosenkavaliera nebo co, skřípal střípky svých hnědých zubů a sípal: “Kanner nehraje!” To se mu muselo říci: “Kannere, Kannere, zahrej mi tohle: že kašlu na celý svět. Kannere, zahrej mi třeba, že musím odkrouhnout svou holku, tu flundru zkurvenou. Kannere, zahrej něco děsně prostého.” A Kanner hned začal hrát. Já sám nejsem muzikant, třebaže mám hudbu nadmíru rád; ale jednou jsem schválně dovedl do nočního lokálu, kde Kanner zrovna třískal do rozvrzaného piana, jednoho moc velkého dirigenta. Poslouchal tak napjatě a horečně, že dělal grimasy jako blázen. “Člověče,” chraptil a mačkal mi ruku, “ten chlap je geniální! Ježíšmarjá, to zvíře ani neví, co hraje! Počkejte,” a zas mu to běhalo po tváři jako křečovitý tik, “počkejte, co to hraje? – – Kristepane, to je prase! Slyšíte, teď – teď –” A Kanner rozhoupal svou barbarskou rapsódii nestoudným pulsováním a krákoravě se řehtal. “Ještě! Ještě!” skřehotal a poskakoval jako posedlý na své stoličce u klavíru. “A ještě! Tak!”

Nemohl jsem svého dirigenta zadržet; vyskočil, šel ke Kannerovi a strkal mu tisícikorunovou bankovku na klavír. “Vy prase,” řekl mu bleďý rozčilením, “a teď budete hrát něco, co se sluší na takového velikého a geniálního muzikanta, jako jste vy, vy hovado!” Kanner se zvedl, zsinálý a naježený; myslel jsem, že se vrhne na mého dirigenta a bude ho rdousit, ale zatím jen couval a koktal: “Kanner nehraje! Kanner nehraje!”

Maestro dirigent ho vzal za límec. “Kannere,” řekl hrozivě.

Najednou se Kanner začal divně, jaksí žalostně šklebit. “Já vím,” vykotal s náhlou střízlivostí, “vy jste ten a ten.” A jmenoval velkého dirigenta jménem, – jak ho ten poloslepý chlap poznal, to tedy nechápu.

“Tak co,” drtil dirigent mezi zuby, “bude se pořádně hrát?”

Kanner vypadal, jako by chtěl padnout na kolena. “Prosím vás, Mistře,” chroptěl, “prosím vás, ne... Prosím vás... Před vámi ne!”

“Proč?”

Kanner se třásl jako list. “Já jsem svině, Mistře... Já už nedovedu... Prosím vás, pusťte mě!”

“Pojď si se mnou sednout, Kannere,” řekl maestro. “A můžeš mi tykat. Já taky trochu rozumím muzice, víš?”

Byl to divný večer. Kanner stěží blekotal a upíral na maestra své vyboulené oči, zmáždřené zeleným chrchlem zákalu, v zoufalém a fanatickém zbožňování; když se před ním řeklo Bach nebo Beethoven nebo Smetana nebo jiné takové jméno, tloukl čelem do stolu a mumlal: “Mistře, nejsem hoden...” Pak se to všechno jaksi spletlo; u našeho stolu seděl nějaký malíř pokojů a tykal si s námi se všemi. “Já jsem taky mistr,” křičel. “Kannere, hrej!”

“Kannere, dnes ti budu hrát já,” řekl maestro a sedl si ke klavíru. “Pamatuješ se na tohle?” Kanner tloukl čelem do stolu a vzlykal. “Nejsem hoden!” “Pamatuješ se na tohle, Kannere? A znáš ještě tohle? To je Gluck. – A tohle znáš? To je Händel.” Maestro nebyl valný pianista, ale měl úžasnou paměť. “A tohohle Bacha taky znáš? Počkej, teď přijde to místo. Slyšíš, Kannere?” Bylo to spíš, jako by celebroul nějakou zmatenou mši za ztracenou duši člověka; nebo jako by horečně vymítal ďábla. Byl bledý a rozježený a obličejem mu cukal ustavičný tik; nikdy jsem ho neviděl tak přísně a zarytě soustředěného na hudbu. “Kannere, teď dávej pozor! Slyšíš to, člověče? Bože, to je muzika! Kannere, ještě nejsi hoden?”

A Kanner zoufale kroutil hlavou.

K ránu jsem doprovázel maestra dirigenta domů. Mračil se jako čert. “Toho zatraceného otrapy je škoda,” bručel beznadějně. “Ten chlap má víc muziky v jednom prstě než já v obou těchhle rukou!” A maestro nebyl z těch, kdo si o sobě myslí příliš málo.

Připomínám tuto malou historku jen proto, že snad objasní, jaký člověk byl Kanner. Tím zvláštnější je, že se spřáhl s Bedou Folténem, nebo spíš Foltén s ním. Kdo znal elegantního, vymydlého Foltena s jeho rozkošnickou hřívou, monoklem na oku a zlatým řetízkem na zápěstí, Foltena mondénního, vznešeného a společenského, nemohl ani pochopit, že vedle sebe snáší takovou žalostnou a sešlou lidskou trosku, a nejenom

snáší: že navazuje s Kannerem nejdůvěrnější spojení. Bylo je vídat spolu v bídných kavárničkách, kde Kanner hrával; zpravidla ho Folten naložil do vozu a odvázel si ho domů. Naznačoval, že se snaží zachránit ho mravně a umělecky; přitom ho však opíjel do nepřičetnosti a dokonce sám jaksi sešel, jako by se ocitl pod jeho pustošivým vlivem. Zřejmě a téměř okázale se zanedbával; skoro mu záleželo na tom, aby vypadal jako lehkomyšlný a poněkud zchátralý bohém. Vášnivě přizvukoval Kannerovi v jeho pohrdání učenými pány muzikanty. Hudbu musí mít člověk tady, říkal tluka se do prsou, a ne na školním vysvědčení; Kannere, my jim ještě ukážeme, těm školometům! Člověk musí být posedlý hudbou, křičel a koulel očima; tvořit je zběsilost a opojení! Kanner k tomu klátil hlavou a nesouvisle krákorál; a Folten ho naložil do vozu a jeli. Divný párek.

Proč se po nějakém čase rozešli, to nevím. Potkám jednou Foltena, zase mondénního, navoněného a s monoklem, a ptám se ho, co dělá Kanner. Zamračil se a sraštil nos. “Nemožný chlap,” bručel odmítavě. “Ztracený případ. Snažil jsem se ho zachránit, ale –” A mávl nad tím pěstěnou rukou se zlatým řetízem na zápěstí.

Potom jsem potkal v noci Kanneru na ulici, byl ovšem opilý; a ptal jsem se ho mimochodem na Foltena. Blábolil něco, že ho prý Folten chtěl zabít nožem. A pořád mlel o nějaké Juditě. “Judita přece byla má,” drmolil, “a on neměl právo... neměl právo... Já se mu vykašlu na jeho peníze, pane,” skřípal zuřivě, “řekněte mu to, pane! A povězte mu, že mu Juditu nenechám!”

Myslel jsem nejdřív, že mluví o té opeře, o které se Folten už tolik nabánil; ale pak jsem si vzpomněl, že v jedné kavárničce, kam spolu chodívali, byla sklepnice, které oni sami říkali Judita, taková veliká černá hříšnice. Myslím, že tam oba pálili za ní a že aspoň Kanner byl do ní zuřivě zamilován; slyšel jsem ho tam jednou improvizovat “píseň o Juditě”, takový divoký pohlavní triumf nebo jak bych to řekl; litoval jsem jen, že to neslyšel maestro dirigent. Snad to tedy bylo kvůli této Juditě, že se rozešli tak ve zlém; ale vzpomínky paní Foltynové svědčí spíš pro pisatelovu první domněnku.

Bylo už řečeno, že Ladislav Kanner se brzo nato ztratil; přestal se prostě vyskytovat ve svých lokálech, a než si někdo z kumpánů na něho vzpomněl, uteklo už něco vody, a Kanner zapadl bez památky. Každá

60 Život a dílo skladatele Foltýna

umělecká generace má své podivíny; ten bláznivý a poloslepý muzikant však zmizel příliš záhy, než aby našel zasloužené místo aspoň v kronice své doby.

9. Jan Trojan

Instrumentace Judity

Můj styk se zesnulým panem Foltenem byl nedlouhý a vlastně jenom odborný. Přišel kdysi za mnou do divadla, kde jsem byl tehdy operním korepeditorem, se zvláštní žádostí: abych mu pomohl s instrumentací a rozepsáním partitury k jeho opeře Judita, kterou prý má hotovou. Řekl mi, že je v hudbě vlastně neškoleným samoukem; že od dětství hraje a vášnivě miluje hudbu, ale že okolnosti mu nedovolily studovat na konzervatoři. “Snad,” řekl mi, “jsem spíš básník; upoutala mě látka Judity a chtěl jsem o ní napsat jenom drama. Nemohu za to, ale při každé scéně, kterou jsem psal, při každém dialogu, který jsem hnětl, se mi sám od sebe, neodbytně a vítězně protlačoval do vědomí hudební výraz. Zpívalo mi to samo, kde to mělo jen mluvit.” Pokrčil bezradně rameny. “Musel jsem to napsat jako hudební dílo. Krok za krokem mi to rostlo samo, text i hudba. Nyní jsem se svým dílem zhruba hotov, ale nevím, co s tím dál. Přece jenom mi chybí jisté technické, řekl bych řemeslné znalosti, například v orchestraci –”

“Promiňte, pane,” řekl jsem mu, “v umění není nic řemeslného. Celé umění musí být dokonalým řemeslem; a celé musí být uměním. Takhle se nesmí mluvit, pane,” řekl jsem mu. “Orchestrace není žádné řemeslo. Podívejte se na Berliozu, pane. Nebo si přečtěte partituru Dona Giovanniho, jaké to je řemeslo. To nejde, prosím; takhle bychom spolu nemohli vůbec mluvit.”

Omlouval se, že to tak nemyslel, že si jen uvědomuje, jak palčivě mu chybí jisté technické zkušenosti a znalost hudebních zákonů; že by nepotřeboval než vodítka nebo rady, podle kterých by pracoval dál, a proto se obrací na mne, abych mu pomohl; a nato mi nabídl honorář, který mě překvapil svou velkodušností.

“To nejde, pane Foltene,” řekl jsem mu. “To já nemohu přijmout. Já vám mohu dávat jenom hodiny, pokud si nenajdete někoho lepšího; já bych vám spíš radil toho a toho,” a jmenoval jsem mu několik dobrých hudebníků. “Já jsem spíš na vokální skladby,” řekl jsem mu, “ale dávám taky

hodiny. Tolik a tolik za hodinu. Ale já vám radím někoho jiného, jde-li vám o instrumentaci. Na instrumenty já nejsem, pane Foltene. Mně stačí lidský hlas. To by nešlo.”

“Jenže mně záleží právě na vaší pomoci,” řekl. “O vás se tvrdí, že jste nejprůběžnější a nejasketičtější hudebník. Mně chybí zrovna ta veliká kázeň,” řekl. “Mám strach, aby můj hudební projev nebyl příliš anarchický. Přiznám se vám, že jsem tak trochu barbar. Víím,” řekl, “že mám až nadbytek tvořivé síly a fantazie; ale nejsem si jist, je-li v mém díle ten pravý a čistý řád.”

“To nejde, pane Foltene,” řekl jsem mu. “Ten musíte mít v sobě. Víte co, já se na vaši operu podívám; ale nemohu vás naučit něčemu, co ve vás není. Lituju, prosím, ale to naprosto nemohu. Taková biblická látka jako Judita,” řekl jsem, “to je hrozně vážná věc, pane Foltene. I když je to apokryf. Já jsem se pokoušel o žalmy, pane, a víím, co to je. Těžké. Ukrutně těžké.”

Smluvili jsme si, že k němu zajdu a že mi přehraje hlavní pasáže ze své Judity; a pak že se domluvíme. Přišel jsem ve smlouvenou dobu; pan Folten mě srdečně uvítal a začal hovořit o celkové koncepci své Judity. “To ne, prosím,” řekl jsem mu, “nejdřív děj, a pak to hned račte přehrát. Kousek za kousem, pane Foltene. Řádek za řádkem. Co není v řádkách, není v koncepci.”

“Jak chcete,” řekl. “Tedy nejdřív je předehra před branami Bethulie. Představte si pastýřskou krajinu se šalmajovým motivem lásky. Je ráno, a dívka Judita jde se džbánem pro vodu.”

“Před brány?” řekl jsem. “Tak to je chyba. V opevněných městech musely být studny uvnitř hradeb, pane. To nejde.”

“Na tom snad nezáleží,” bránil se pan Folten. “Tady jde o hudbu, a ne o dějepis!” Zdálo se, že je rozmrzen. “Nu, a potom přijde hlasatel Holoferňův s trubači a vyzývá město Bethulii, aby se vzdalo. Město odmítá. Potom se tam troubí na poplach a sbor žen běduje nad nastávající vojnou. To je předehra.”

“Račte mi ji přehrát,” řekl jsem. “Na hudbu je toho ažaž.”

Hrál na klavíru, ne sice čistě, ale dost zručně. Po té pasáži dívky u studny se zarazil. “Tady mi chybí přechod k trubačům a hlasateli,” omlouval se. “Já nevím, jak se od toho pastorále dostat k fanfárám.”

“To musíte vidět sám, pane Foltene,” řekl jsem. “Musíte vědět, co se tam děje. Tak hrejte dál!”

Hrál dál a sám předzpěvoval árii hlasatele. Potom se znovu zarazil.

“Teď město odmítá vzdát se Holofernovi. To ještě nemám. Teď přijde ten poplach,” řekl a udeřil do kláves. “A nářek žen.”

To celé trvalo osmnáct minut.

“Tak tohle by nešlo, pane Foltene,” řekl jsem. “Takhle by to naprosto nešlo. Můžete to zahodit a začít znovu.”

Byl úplně zdrcen a namáhavě polykal. “Vy myslíte, že je to tak špatné?”

“Docela špatné,” řekl jsem. “Prosím, je mi líto, ale já vám to musím říci. Většinou tam máte dobré věci, ale dohromady je to špatné. To pastorále, to je Debussy; ale ten pastýř se šalmají, to nejde, pane Foltene. To je rokokový pastýř. Nemůžete tam mít rokokového pastýře. Biblický pastýř byl nomád, pane, nomád s kopím. Hudebník musí myslet. Ta dívka se džbánem je dobrá, skoro klasická. Čistá práce, pane; ale ta šalmaj k ní nejde. Má něco faunského. To tam nepatří, pane, nezní to dost vážně a čistě. Prosím, to je naprosto vyloučeno. Ty fanfáry, to je Verdi, to je Aida. Šikovná věc, pane, lesklá, dramatická, parádní, ale já bych to tam nedal; tam by mělo být něco přísnějšího. Ten poplach ve městě je špatný. To je verismus, račte dovolit, to je naturalismus, to není žádná hudba. Pak tam máte ten sbor žen na slova Ký žal. Moc dobrý, pane Foltene. Výtečný. Je ho jen škoda do opery. To by měla být vokální skladbička pro sebe. Já bych na vašem místě nechal opery, pane Foltene. Opera není čistě umění. Je to divadlo a všechno dohromady. Není to čistá hudba. Vy byste mohl dělat čistou muziku, pane, jako je ta dívka u studny nebo ten ženský sbor. Já nevím, co bych vám řekl dál.”

Poslouchal a tichounce sahal do kláves. “Snad máte pravdu,” řekl s námahou. “Ve mně je toho tolik... Snad to neumím dost ovládnout a uhladit...” Najednou vstal a šel k oknu. Na zádech mu bylo vidět, že pláče.

“Koukejte, pane Foltene,” řekl jsem, “to by nešlo. Plakat se nesmí. Umění není hračka, aby se pro ni plakalo. Člověk nesmí myslet na sebe. Nezáleží na tom, co je ve vás, ale co z toho uděláte. Když chcete dělat operu, tak dělejte operu; ale plakat – to bych tu, prosím, nemohl být. Žádné takové city, pane Foltene. Umění je práce. Tvoření je jen a jen práce. Tadyhle si sedněte ke klavíru a hrejte variace na motiv toho svého pastorále. Zkuste to jako largo a v dur.”

Vysmrkal se jako dítě po pláči, sedl poslušně ke klavíru a hmátl naslepo do kláves. “Prosím vás,” řekl, “dnes nemohu. Ukažte mi sám, jak to myslíte.”

Nerad improvizuju, ale přehrál jsem heroickou variaci na jeho motiv.

Skoro zazářil štěstím. “To není špatné,” vyhrkl. “Myslíte, že by takhle ta předehra šla?”

“Zkuste to teď sám,” řekl jsem mu.

Sedl si ke klavíru a zahrál do poslední noty přesně mou variaci v dur; musel mít neobyčejnou hudební paměť.

“Tak to by nešlo, pane Foltene,” řekl jsem. “Tohle byla má variace. Musíte zkusit něco vlastního.”

Zkusil to se svráštěným čelem, ale byla to zase táž variace, jenomže do ní znova vplel ten protivný šalmajový motiv. Vrtěl jsem hlavou. Přestal hrát a řekl: “Odpusťte, já dnes nemám tu pravou inspiraci.”

“Vy nesmíte mít žádnou inspiraci,” řekl jsem. “Hudba, pane, musí být tak přesná jako vědění. Vy musíte vědět, co tam má být. Přemýšlet, rozumíte? Žádná inspirace. Jen práce.”

Našpulil rty jako rozmrzené dítě. “To já neumím. Já neumím tvořit suchou cestou.”

“To je škoda,” řekl jsem. “Pak vás nemohu ničemu naučit, pane Foltene. Je mi líto, ale pak tu nemám co pohledávat.”

Oči se mu znovu zalily slzami. “Co tedy mám dělat?” šeptal zdrceně. “Já přece musím svou Juditu dokončit!”

Byl tak dětsky nešťasten, že mi ho bylo líto. “Podívejte se, pane Foltene,” řekl jsem, “uděláme to tedy tak: já budu s vámi probírat vaši operu notu za notou a řeknu vám, co kde je špatně nebo jak by to asi napsal školený skladatel. A vy si z toho sám odvodíte, jak to máte dělat, že?”

Byl s tím srozuměn, a tak se začaly mé hodiny u pana Foltena.

Lícím tak obšírně svou první rozmluvu s panem Foltenem, protože z ní je, myslím, vidět několik věcí. Předně, že opravdu miloval hudbu osudově a že byl posedlý touhou napsat operu; snad by byl skočil z okna, kdyby mu to někdo bral. Za druhé, že byl skutečně jenom samouk a diletant, který stál bezradně nad úkoly, které musí mít v malíčku každý průměrný žák konzervatoře. Za třetí, že podle některých ukázek, které mi přehrál, měl pozoruhodné a krásné nadání; tím více mě mátl a popuzovalo, že vedle dvou kupodivu čistých skladbiček, jako byla ta dívka u studny a ženský sbor, se spokojoval s pasážemi víceméně banálními nebo převzatými z druhé ruky, a že si ani neuvědomoval, jaký je mezi nimi rozdíl.

Také jsem si z té první hodiny odnesl bohužel dojem, že si s panem Foltenem nebudu nikdy dobře rozumět. Patřil zřejmě k těm umělcům,

kteří považují umění za jakési sebevyjádření a sebeuplatnění, za prostředek, kterým neomezeně projevují své vlastní já. Nikdy jsem se nemohl smířit s tímto pojetím; nemohu se tajit, že všechno osobní mi připadá spíš jako znečištění uměleckého projevu. To, co je v tobě, tvé lidství, tvá osobitost, ty sám jsi jenom látka, a nikoliv tvar; jsi-li umělec, nejsi tu proto, abys rozmnožoval látku, nýbrž abys jí dával tvar a řád. Vždy se mi tají dech, čtu-li v Písmu: “Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla nesličná a pustá, a Duch boží vznášel se nad vodami.” Vznášel se v zoufalství, neboť byla tu jen látka bez tvaru, látka nesličná a pustá. “I řekl Bůh: Buď světlo! I bylo světlo.” Tomu jest rozumět jako prvnímu sebepoznání: látka si uvědomuje sebe samu a dívá se s úžasem na sebe v prvním úsvitu; toto pak je začátek všeho formování. “A viděl Bůh světlo, že bylo dobré; i oddělil Bůh světlo od tmy.” Řečeno jest: oddělil. To znamená rozčlenil, omezil a očistil. “A oddělil vody, kteréž jsou pod oblohou, od vod, kteréž jsou nad oblohou. I nazval Bůh oblohu nebem. Řekl také Bůh: Shromažďte se vody, kteréž jsou pod nebem, v místo jedno, a ukaž se místo suché. A stalo se tak. I nazval Bůh místo suché zemí. A viděl Bůh, že to bylo dobré.” Jelikož pak řečeno bylo, že na počátku stvořil Bůh nebe a zemi, je tím i vysloveno, že nikoliv samo vznikání, nýbrž teprve toto oddělování a pořádání je tím pravým počátkem a tvůrčím dílem božím. Nejsem písmák, nýbrž jenom muzikant, i rozumím tomu takto: Na počátku jsi ty sám, látka nesličná a pustá; ty sám, tvé já, tvůj život, tvé nadání, to vše je jenom látka: nikoliv tvoření, nýbrž pouhá stvořenost. A kdybys jakkoliv rozeplnul své já a naplnil svůj život, nejsi nic než látka pustá a chaotická, nad níž se Duch boží vznáší v zoufalství, nemaje nač se snést. Musíš oddělit světlo od tmy, aby se látka stala tvarem; musíš oddělovat a omezovat, aby vznikly jasné obrysy a věci stály před tebou v plném světle, sličné jako v den svého stvoření. Tvoříš jen potud, pokud dáváš látce tvar; tvořit je rozčleňovat a pořádat, pořádat vytvářet konečné a pevné meze v látce, jež je nekonečná a pustá. Odděluj, odděluj! Jinak se tvůj svět rozvalí v beztvarou látku, na níž ještě nespočinula milost boží. Vždyť už dívaje se nebo nastavuje své ucho, vnímaje a poznávaje, odděluješ věci nebo zvuky od sebe; jak teprve čistě a zřetelně, jak přísně a slavně je musíš ohraničit, jsi-li umělcem, který se pokouší kráčet ve stopách božích! Odděluj, odděluj! I když tvé dílo je z tebe, musí se začínat i končit samo v sobě; jeho tvar musí být tak dokonale uzavřen, že už v něm není místa pro nic jiného, ani pro tebe ne; ani pro tvou

osobitost, ani pro tvou ctižádost, pro nic z toho, v čem sebe samo nalézá a v čem si libuje tvoje já. Ne v tobě, ale samo v sobě musí mít stvořené dílo svou osu. Všechno špatné a nečisté umění pochází z toho, že v něm zůstalo něco osobního, co se nestalo tvarem a věcí oddělenou; není to ani místo suché, jež Bůh nazval zemí, ani shromáždění vod, jež nazval mořem, nýbrž bláto, látka nerozdělená a pustá. Většina umělců, stejně jako většina lidí, jenom donekonečna rozmnožují látku, místo aby jí dávali tvar; jedni ji chrlí jako pekelnou lávu a jiní ji naplavují jako slizké bahno na břehu vod; stále nově kypí a vrší se země nesličná a nevykoupená, čekající na strašnou, slavnou kázeň tvoření. Odděluj, odděluj! nikdy nepřestane platit a děsit tento přísný zákon, zákon dne prvního.

Neboť i ďábel se míchá a fušuje do umění; můžete ho dobře poznat podle toho, že je od přírody ctižádostivý a ješitný. Honosí se látkou, originalitou nebo siláctvím; každá přemíra, každé bujení je rozkvašeno jeho zkaženým dechem; všechno velikášství a veškerá okázalost se nadýmá jeho nečistou a křečovitou pýchou; všechno, co v umění je laciné, lesklé a líbivé, jsou nakradené cetky jeho opičí chlubitosti; všechno, co je nehotové a nedotvořené, jsou chvatné stopy jeho horečné netrpělivosti a věčného lajdáctví; veškerá falešná a honosná forma je vypůjčená maska, jíž marně zakrývá svou zoufalou pustotu. Všude, kde pracuje umělec, jako všude, kde jde o lidské vynikání, obchází duch zlý, hledaje svou příležitost, aby se projevil, aby tě pokoušel nebo posedl. Protože sám nemůže tvořit, hledí se zmocnit tebe. Aby zkazil tvé dílo, kazí tebe a vyžírá tvé nitro samochválou a samolibostí. Aby tě oklamal, abys ho nepoznal v jeho pravé a beztvaré podobě, vydává se za tebe sama a bere na sebe tvé zájmy. "To jsem já," šeptá ti, "já, tvé daimonion; já jsem tvé geniální a ctižádostivé já. Pokud máš mne, jsi veliký a svrchovaný; budeš činit, co se tobě líbí; nebudeš sloužit nežli sám sobě." Neboť ďábel nikdy nežádá, aby se sloužilo jemu, nýbrž sobě samotnému; on dobře ví, proč to dělá a čím si může osedlat lidské duše a činy. Jeho věčná bída, ale také jeho síla je v tom, že mu nic nepatří; svět je boží, a nečistý duch v něm nemá svého domu. Může jen porušovat, co není jeho; nikdy nevíš, neplete-li se ti do tvého díla; jen jedno nedovede: dělat práci čistou a dokonalou.

Díky bohu, konečně mohu mluvit jenom o umění; ale musel jsem mluvit o Bohu i ďáblu, neboť nevěř nikdo, že umění je mimo dobro a zlo. Naopak, v umění je místo pro vznešenější ctnost i pro ohavnější nízkost

a neřest než nevím v kterém povolání lidském. Je čisté umění, které se pokouší o práci čistou a dokonalou; jest umění, ve kterém tvar věcí je oddělen a vykoupen, ba, řekl bych, zbožněn; neboť na věcech může ležet něco jako zřetelná svatost nebo nejasná kletba. Záleží jen na tobě; čím víc miluješ věci, s tím větší snažností se budeš prodírat k jejich plnému a tajemně dokonalému bytí. Není ti uloženo tvé dílo, aby ses jím projevil, ale aby ses jím očistil, aby ses odpoutal od sebe sama; netvoříš ze sebe, ale nad sebe; hrozně a trpělivě se domáháš lepšího vidění a slyšení, jasnějšího porozumění, větší lásky a hlubšího poznání, než s jakým jsi přistoupil k svému dílu. Tvoříš proto, abys na svém díle poznal tvar a dokonalost věcí. Tvá služba věcem je bohoslužba.

A naproti tomu je umění nečisté a zlořečené...

Zde končí text Karla Čapka

Svědectví autorovy ženy

Ještě několik svědků mělo doplnit podrobnosti a přispět svými výpověďmi k vysvětlení konce skladatele Foltýna. Autor je, bohužel, už nemohl vyslechnout ani požádat o materiál. Zůstalo tu jen pár opuštěných poznámek na kousku papíru, tichých a němých jako smrt. Pár řádek napsaných nejbližším písmem, které je víc než tvář a víc než hlas ztraceného člověka. Těžko by dopověděly příběh nezasevěnému, kdyby nebylo tragického štěstí nedávných večerů, kdy si ještě dva lidé pod jednou střešou povídali o své práci.

Karlu Čapkovi byl ten, o němž psal, vždycky víc než živý člověk; on, málomluvný, dovedl o něm vykládat celé hodiny s planoucímá očima, s takovým jiným výrazem, kterým zkrásněl jeho obličej, kdykoli mluvil o umění. Proto toho tolik vím o skladateli Foltýnovi, ale odvažuji se doplnit předešlá svědectví bez jakýchkoli podrobností, neboť myslím, že za pomlčkami, které udělala smrt, nemá následovat mnoho cizích slov.

Vím, že ho chtěl autor nechat slepit konečně dohromady operu Juditu. Z plagiátů, podvrhů a uměleckých krádeží, ubohou nepodařenou muzikální zrůdu, která byla léta jeho mánií. Sám jí nedal nic než svou chorobnou ctižádost být umělcem, člověk tak neschopný projevu už ve škole, v lásce, ve všem.

“Možná že v něm někdy něco bylo, co ho tak posedlo,” povídal mi jednou Karel Čapek v šeru, kdy už jsme si neviděli do očí, “ale zabila ho prolhanost, chudáka, vlezl do světa životní lži a nikdy se už odtud nedostal

ven. Byl samá vylhaná fantazie a žádná pravdivá skutečnost, přerušil s ní svou mravní souvislost, víš – a jak a z čeho chtěl potom, ten nešťastný hlupák, tvořit?“ –

Ovšem že mu tu operu nikdo nepřijal, i když se kdysi jako bohatý člověk snažil odstranit překážky a křivdy penězi, ale jednou, když byl už hodně sešlý a ubohý, našel si “své lidi”, kteří pomohli Juditě na světlo boží.

To bylo tak: Beda Folten, tou dobou už zchátralý a vyhublý, chodil po hospodách a vyhledával nové i staré přátele. Plakal, vypínal se, žvanil a pil a každému vykládal o své opeře. Pak táhl domů bez klobouku, pohazuje nádherně svou uměleckou hřívou, a tu a tam udivil pozdního chodce svou hlasitou samomluvou. Často se opřel o studenou zeď domu a přitiskl si afektovaně ruku na srdce; uličníci a hlupáci, jdoucí náhodou kolem, se mu trochu smáli, protože nikdo nevěděl, jak ho opravdu škrtí a bolí.

A pak se taková veselá banda navedla na Foltýna a na Juditu. Co s ním, s bláznem, sehrají mu báječnou komedii, a sami budou mít legraci. “Ta křivda se musí napravit, Foltýne!” “My vám pomůžeme do světa, Mistře!”

Běhal jako šílený a zval kdekoho ze svého starého světa, hlavně ty, kteří kdysi Juditě nevěřili.

Jeden z dobrých přátel obstaral místnost k pořouchlé produkci, jakýsi ateliér, kde se předváděly zájemcům filmy; bylo tam za plátnem malé jeviště, sotva pár čtverečních metrů plochy, ale stejně nebylo mnoho peněz k zaplacení většího počtu sboristů. Foltýn sám sehnal orchestr a zpěváky z řad vyřazených umělců a začátečníků, běhal na zkoušky, chytal se za srdce a hořel. Přišel na svůj večer ve vypůjčeném fraku a pohodil několikrát vděčně hřívou k prvním lavicím, kde seděli přátelé, kteří mu pomohli k této události. Nevěděl ovšem, že už ho dávno nikdo nepokládá za normálního člověka, že nalítl strašlivé hře, že čas z něho udělal blázna, tajtrlíka a komickou figuru, žvanila, lháře, podvodníka a ubožáka, neboť tvář každého, byť se sebeděle skrývala za fráze a duchovní ličidla, –je koneckonců vždycky odhalena.

Ovšemže měla opera bouřlivý úspěch u sezvaného obecenstva, potlesk a křik donutil rudého a blaženého Bedu Foltena před oponu, kde se děkoval, pohazuje hřívou s předstíráním nervového vyčerpání, kterého si vyžádalo tvůrčí napětí. Zadařoval se s velkomyslnou vděčností do řad těch, kteří mu pomohli k tomuto triumfu, a dále do řad povykujícího obecenstva – a ruměncem slávy a úspěchu přešel na zpoceném obličejí ve smrtelnou bledost.

Beda Folten viděl totiž najednou svůj svět poprvé a jasně bez lži a sebeklamu, tak, jak vskutku vypadal odtud z divadelní rampy, sta známých tváří, které znal ze svých čajů a hudebních večírků, sta lidí, které zasvěcoval do své předstírané a nečisté práce, tváře kritiky, kterou se marně snažil podplatit předstíranou uměleckou pokorou i nadutostí.

Čelist bez brady mu začala podivně povolovat, neměl sil udržet ústa zavřená, jak se sluší a patří na slavnostní okamžik, neboť viděl jasně a zřetelně, že se mu celý tento tleskající dav vysmívá. Páni z hospody, kteří si pořídili trochu dražší legraci, bývalí přátelé, kteří přijali pozvání, aby se mohli dosyta zasmát bláznů. Jeho diváci s ním sehráli stejnou komedii jako on s nimi, odtud to nyní vidí, tento zdrcený, prozrazený lhář a ubožák, vidí, jak jeden navádí druhého k silnějšímu povyku a nadšení, vidí lokty, které do sebe šfouchají, řady tváří, zakřivených výsměchem, přeplovat sem a tam, jako by nevelké jeviště bylo lodní palubou v bouři.

Vymotal se do kulis, slabý hrůzou, hanbou a zoufalstvím, srdce se mu z toho svíjí jako pošlapaný pes a těžce, přetěžce se mu dýchá. Výsměšný potlesk v sále mohutní, několik nohou dokonce neslušně dupe a jeho jméno znovu ječí podlé a ironické hlasy.

Beda Folten se stydí omdlít a nemá sil utéci, ostatně není kam, malé zákulisí je nacpáno těly účinkujících, která ho zadržují jako měkká a neprostupná zeď.

“Volají vás, pane skladateli!”

“Jděte se přece poděkovat, Mistře!”

“Ukažte se jim, Bedo Foltene!”

“Ukažte se jim, Bedo Foltene,” vrískají podvyživené hlasy ubohých muzikantů, kteří se za pár stovek propůjčili k téhle veselé komedii, – ukažte se jim, vyzývají jejich vysměvavé oči, – ukažte se té řvoucí smečce v lavicích, která vám přišla udělat úspěch, neboť, vy ubožáku, jste přece nestál celý život o nic jiného! Ukažte se jim, vždyť vás konečně vidí tak, jak vypadáte, ať toho tedy užijí jako my tady, kterým jste stejně k smíchu!

Ještě několikrát byl vystrčen před oponu a ještě několikrát se vrátil k výsměšným tvářím účinkujících. Nic už z něho nezbylo, ze starého Bedy Foltene, celé držení těla a hlavy je totam, vlasy padají přes bílou tvář jinak, než když ovládal svůj dlouhý krk, pot se nehezky řine po klopě ubohého fraku a nohy podklesávají komicky v kolenou. Je to veliká, veliká zábava pro tleskající dav, a nejvíc se rozchechtají, když se chytí oběma rukama za srdce,

neboť dodnes tento panák všechno jen předstíral a tohle je jistě jen komické pokračování ve vyčerpánosti génia, přemoženého slávou.

Jak je to možné, myslí si Foltýn, jehož škrtí srdce i límec, a podlaha jeviště mu utíká zrádně a uličnicky pod nohama. Co se to stalo s jeho i jejich očima, že se najednou vidí tak, jak jsou. Jaký zlý, surový a nepřátelský dav je obecenstvo, jehož křik a potlesk mu přitahuje na srdci a na krku šroub. Je mu do pláče jako malému dítěti, opírá se o rameno fagotisty a druhou rukou utírá pot špinavým kapesníkem a přemýšlí, koho poprosí o milost, aby se konečně mohl přestat chodit ukazovat té podlé a zlomyslné bandě v hledišti.

Fagotista trpělivě drží zpoceně a povolené tělo a Beda Folten má pár vteřin čas na pánaboha. – Celý život jsem se rval a trápil, sežíral a platil, abych se dočkal tohoto dne! Celý život jsem sloužil něčemu, co jsem pokládal za své poslání! – Myslí si, že smrká, a zatím hlasitě pláče, pošlapaný pes, srdce se choulí strašnou bolestí. – Jak je to možné, vždyť mě to stálo celý život, Pane, celý ten všivý a zbytečný čas, který jsi mi vyměřil!

Toho večera se Judita nedohrála, protože se Beda Folten zbláznil, což si jistě nepřáli v hledišti ti, kteří ho už dávno pokládali za šilence. Odvezli ho do Bohnic, ubožáka, tak jak byl, v tom vypůjčeném fraku, a ředitel ústavu, který byl autorem označen na poznámkovém listě jako předposlední svědek, měl vydat konečné svědectví. Já mohu říci jen, co vím od autora a z výpovědi paní Foltýnové: že tam za dva dny umřel.

“Budě mít krásný pohřeb,” povídal mi Čapkův hlas v onom posledním šeru našeho společného života. “Mnohý ze známých ho nakonec přijde pochovat s jakýmsi laskavým dojetím. Víš, život musí mít konec konců i své nešťastné blázný a smrt je už pomalu poslední boží zařízení, před kterým mají lidé ještě trochu úcty. Paní Foltýnová byla přece dobrák a vystrojila mu hezký pohřeb, jak se sluší a patří na dobré jméno její rodiny. A při kremaci mu nakonec zahrál jeden slavný profesor konzervatoře na varhany Händelovo Largo a ku konci Beethovena – naše nejlepší smyčcové kvarteto. To se každému nestává, vid’!

To víš, že se jich zeptám, jak to a proč – a už předem vím, co mi asi povědí: On sice nebyl umělec, ale nakonec na to shořel. Tak si přece leckdo z nás namlouvá úkoly, které pro něho nejsou, a z toho je pak vždycky tragédie. A pak – řekne určitě jeden z nich – víte, s tím Foltýnem je to podivné. Takový plagiát, ubohost a šmíra, ale přece jen v něm bylo několik krůpějí. Pravda, je toho málo na celý život, žalostně málo, pane, ale

předposledním soudem se nesmí ztratit ani zrnko zlata. A Foltýn nám tu nechal dvě, víte, v té své sešmodrchané a ubohé Juditě. Je tam jedno místo, s moc komickým textem Ký žal, ký žal, a pak ten motiv Panny,- tam je muzika čirá a čistá jako boží voda. Moc jsme už o tom uvažovali, pane, ví bůh, kde to vzal!”

“To tenkrát složil pro něho ten Fatty, vid’, kterého jsi nechal umřít na parkinsonismus?!”

“Ano, ten. Vidiš, tomu chlapci kdysi nikdo nechtěl uznat, že má talent, ale zůstalo to tu a to je to hlavní. I když za to měl blázen Foltýn pohřeb jako umělec.”